SAYI : 658
28 OCAK 1967
FİYATI : 125 KURUŞ

AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE DERGİSİ

ÇİN'DE OLUP BİTENLERİN GERÇEK İÇYÜZÜ

Soğuk algınlığından ileri gelen bütün ağrılara

OPON

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago ve romatizma ağrılarını teskin eder... grip ve nezle başlangıcında birçok fenalıkları önler OPON günde 6 adete kadar alınabilir

FAYDALIDIR

(Yeni Ajans: 94) — 26

Cilt:XXXVII Yıl:13 Sayı: **658**

SAHİBİ VE BAŞYAZARI:

Metin Toker

YAZI İŞLERİNDEN SORUMLU:

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ:

Kurtul Altuğ

MÜESSESE MÜDÜRÜ :

Tacettin Tezer

BU SAYIDA YAZI KURUMU :

İÇ HABERLER KISMI: Teoman Erel, Yılmaz Gümüşbaş, Babür Ardahan — MAGAZİN KISMI: Jale Candan, Tüli Sezgin, Hüseyin. Korkmazgil — DÜNYADA: T. Kemal — İKTİSAT: Dr. Reşat Titiz — SİNEMA: Nijat Özön — TİYATRO: Naciye Fevzi

İstihbarat Tel: 10 73 82

KAPAK KOMPOZİSYONU :

SAN Organizasyon
Erkal Yavi

KAPAK BASKISI:

Rüzgârlı Matbaa

FOTOĞRAF:

T.H.A. — Erdoğan Çiftler

KLİŞE:

Doğan Küse

ABONE ŞARTLARI :

3 aylık	(12 nüsha)	12.00 lira
6 aylık	(25 nüsha)	25.00 lira
1 senelik	(52 nüsha)	50.00 lira

Geçmiş sayılar 250 kuruştur.

İLÂN SARTLARI :

Santimi 20 lira
3 renkli arka kapak 3000 lira

AKİS Basın Ahlâk Yasasına uymayı taahhüt etmiştir.

DİZİLDİĞİ YER:

Rüzgârlı Matbaa

BASILDIĞI YER :

Hürriyet Matbaası — Ankara

BASILDIĞI TARİH :

25.1.1967

AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE DERGİSİ

RÜZGÂRLI SOK. No : 15
ANKARA-TEL: 1189 92
P. K. 582

Kendi Aramızda

Bu hafta sizlere, ilgiyle okunacak bir yazı sunmaktayız. Son günlerde Çinde olup-bitenler, bütün dünya tarafından dikkat ve merakla izlenmektedir. Bazı gözlemcilere göre, Çinde Mao Çe-tungun Kızıl Muhafızları ile Liu Şao-çi taraftarları ve teknokratlar arasında devam eden mücadele, şu satırların yazıldığı sırada had safhaya varmış bulunmaktadır.

Maonun "Kültür Devrimi"ne karşı çıkanların da hayli güce sahip oldukları, sızan haberlerden 'öğrenilmektedir. Bilinmeyen, Çinde başgösteren huzursuzluğun derinliklerinde yatan nedenlerdir. Bu konuda çeşitli gazete ve dergilerde çok değişik yorum ve haber yer almış, fakat meselenin esası, objektif bir görüş ve inandırıcı bir izah tarzıyla ortaya konulamamıştır. Bu yüzden, dünyanın en aktüel meselesi, bu hafta sizlere AKİS objektifinden verilmektedir.

DÜNYADA OLUP BİTENLER kısmımızda yer alan "Çin" başlıklı uzun yazı, zihinlerde ki pek çok soruya cevap verebilecek niteliktedir. Yazı, AKİS'in dış politika olaylarım izleyen servisi tarafından büyük bir itina ve dikkatle hazırlanmıştır. AKİS'in dış politika ekibi, önce, Çinde olup-bitenlerl incelemiş, sonra da meselenin tarihçesine eğilerek, Çin sorununu aydınlatmağa çalışmıştır. Yazı hazırlandıktan sonra bir kere de, dış politika konularında sağlam bilgisiyle kendini kabul ettirmiş bulunan, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Halûk Ülman tarafından gözden geçirilerek son şeklini almış ve AKİS okuyucularına sunulacak hale gelmiştir. Sanırım ki dünyanın öbür ucunda olup-bitenler hakkında en geniş ve en gerçek bilgi, "Çin" başlıklı yazımızdadır.

Dünyanın öbür ucunda karışıklıklar alabildiğine devam ederken, iç politika alanında nisbî bir sessizlik hüküm sürmekteydi. Bu sessizlik, geçen hafta içinde başlayıp bu hafta devam eden gençlik hareketleriyle birdenbire bozuldu. TMTF'nin İstanbuldaki Merkezinin kapısı mühürlendi ve "yedd-i emin"e bırakıldı. Bu olay, devrimci gençleri sokağa döktü. Meselenin nasıl bir çözüm yoluna bağlanacağı merak konusudur. Şüphesiz bunda, İktidarın sakat tutumunun rolü büyüktür. Kendine göre bir gençlik yapma temayülü, meyvalarını bu şeklide vermektedir ve olaylar göstermektedir ki 28-29 Nisan yaratan gençlik, herşeye rağmen, varlığından hiçbir şey yitirmemiştir. Gençlik içinde olup - bitenleri "Gençlik" başlıklı yazıda okuyacaksınız.

Saygılarımla

AKİS
HAFTALIK AKTÜALİTE MECMUASI

Cilt : XXXVII Sayı: 658 28 Ocak 1967

YURTTA OLUP BİTENLER

Millet

Tehlikeli temayüller

Bu haftanın başında Milliyet gazetesinin. Genel Kurmay Başkanı Cemal Turalın Orduya emri olarak yayınladığı bir yazı askeri, sivili bütün aydınlar ve sağduyu sahibi halk kütleleri arasında derin akisler yarattı. Milliyetin yaptığı açıklamaya göre emir 36 sayfa tutmaktadır ve bunun, her ayın ilk Cuma günü birliklere okunması Turalın arzusudur. Her halde Tural, bizzat kaleme aldığından şüphe bulunmayan bu bildirisinin bir şaheser olduğu inancındadır. Halbuki, gerçekte, bu tarz bir metnin genç Cumhuriyet Ordusunun en yüksek kademesine yükseltilmiş bir generalin elinden çıkmış olması son derece hazin bir manzaradır. Bir dünya görüşünden böylesine mahrum ve her şeyi bu kadar basite irca eden bir yazı, ancak, memleketin idaresi bir gün bu tarz idareciler eline düşerse milletimizin ne ıstıraplar çekeceğinin delilini teşkil etmektedir.

Genel Kurmay Başkanının emrinden çıkan en Önemli mâna, Turalın bütün Türkiyeye bir kışla - manastır karışımı inzibatı tatbik etme ateşinin içinde olduğudur. Kanaatince bütün fenalıkları, kendisi, bu usulle bir anda temizlemeye muktedirdir. Tural, emrinde, fenalıkların ne olduğunu da saymaktadır ve bunlar nurculuktan amerikan filmlerine kadar uzanan, sonu gelmez bir zincirin halkalarım teşkil etmektedir. Halkaları bu olan zincir, Genel Kurmay Başkanına nazaran "asırlardır dünyaya hâkim olmak yolculuğuna çıkmış olan komünist âlem"-in eseridir. Komünist ihtilâlin ancak 1917'de patlak verdiğini bilenler için bu, "asırlardır" sözü pek istifadeli bir yeni keşiftir. "Asırlardır dünyaya hâkim olmak yolculuğuna çıkmış olan komünist âlem" Türkiyede neler yapmaktadır ve daha da neler yapacaktır.. Bunları Genel Kurmay Başkanı, meşhur roman kahramanı Rokombolu hasedinden çatlatacak bir hayal kuvveti içinde anlatmaktadır.

Komünistler türk milletini "sarhoş, alkolik ve dejenere bir hal"e getirmeye çalışmaktadırlar. Türk milletini "'zevk ve eğlenceye müptelâ 32 milyonluk bir taş yığını" yapmak istemektedirler. Tural, komünistlerin bunun için kullandıkları âletleri de keşfetmiştir. Bunlar "zevk ve eğlence, şehvet tahrikinden başka gayesi olmayan muzir yayınlarla hayatın mânasının behimî davranış ve çeşitli lezzetlerde aranmasını telkin eden filmler"dir. Bu filmlerde kadın yüzünden kavga çıkaranları alkışlayanlar hınzır komünistlerin oyununa gelmiş, "milli karakter ve asaletini kaybetmiş" bahtsızlardır. Teknikerlerin gösterisinden Adanadaki sarkıntılık olayının doğurduğu tepkiye kadar bin karışıklık da aynı "komünist âlem"-in eseridir.

> ## *Övünmek için gurbeti beklemeyenler*
>
> *Genet Kurmay Başkanı Orgeneral Cemal Taralın Orduya yayınladığı meşhur emirden:*
>
> "Bütün fenalıkları bir anda temizlemeye muktedir ve disiplini ile meşhur bir lider, **bir** büyük komutan zuhur edince, plânlarının bozulacağını gören komünistler derhal menfi propagandalarını bu lidere musallat ediyorlar."
>
> ***Öhö!.*** *öhö! öhöl.*

Ama, Turala bakılırsa bu "komünist âlem"in Türkiye için düşündükleri yanında, yaptıkları bir çocuk oyuncağıdır. Cumhuriyet Ordusunun Genel Kurmay Başkam ciddi ciddi "Türk, erkek nesli Rusya steplerine sürülecek, buna mukabil komünizmi benimsemiş bir erkek kitlesi getirilip yeni bir nesil yetiştirilecek, türklük yok edilecek" diye yaşabilmekte, komünizmi bir ırk meselesi addederek gene yeni bir keşifte bulunmaktadır. Turalın başka bir keşfi şudur: "Yaşlılar, bîr yıllık denemeden sonra, eğer sarfedilen paranın karşılığını çalışmalarıyla veremiyorlarsa yok edilecekler."

İş buralara vardırıldıktan sonra, bütün ölçülerin kaçırılmış olduğunu söylemekten başka yapılacak bir şey yoktur.

Bunlar da, liderler!

Ama bu hafta, Cemal Turalın emrinden de fazla insanın tüylerim ürperten Husus, bazı parti liderlerinin gösterdikleri tepki oldu. Alpaslan Türkeşin Turalın görüşlerini tasvip etmesinin şaşılacak tarafı azdır. Kendisi de, iktidarının son günlerinde hazırlanan meşhur "Ülkü ve Kültür Birliği" projesiyle Türkiyeyi böyle bir deli ceketinin içine sokmak hevesini gütmekteydi. YTP-nin başındaki İrfan Aksu ise, ölü evinde imama benzediği için ne söylediğini bilmez haldedir. Ama demokratik Türkiyede sorum mevkiinde bulunan ve demokratik yoldan o makama gelmiş, demokrasinin koruyucusu olmakla görevli bir Başbakanın, AP Genel Başkanının, bu görüşleri ve bir Genel Kurmay Başkanının böyle bir vaziyeti almasını tasvip ettiğini söylemesi inanılmaz bir davranıştır. Demirelle beraber, ne kadar gerici kalem varsa, hepsi Turalın etrafında gürültülü bir şakşaka başlamışlardır. Zira Turalın söyledikleri, komünist âlemin emrinde diye suçladığı nurcuların söylediğinden zerrece farklı değildir. Onlar, böyle bir teşvikin hadiseleri nereye götüreceğini göremeseler de Başbakanın, kendi iktidarının da, Turalın emrinde, solcularla bir gös-

HAFTANIN İÇİNDEN

Kızılordusuz Komünizm!

Metin TOKER

Türkiye, bugün bir komünistleştirilme tehlikesiyle karşıkarşıya değildir. Türkiyenin bir komünist ihtilaliyle kızıl âleme maledilmesi de aklın dahi almayacağı bir boş ihtimaldir. Türkiye, tarihinde bir defa bu tehlikeyle burun buruna gelmiştir, fakat bunda komünistlerin hiç rolü olmamıştır: İkinci Dünya Harbi sırasında! Eğer o devirde memleketin idarecileri, bir gaflete gelip veya kısa bir görüşün neticesi, meselâ almanlar Stalingradın kapılarındayken Almanyayla birlikte harbe girselerdi Türkiye bugün, tâ 1945'ten itibaren bir "kurtarılmış komünist ülke" olurdu. Bunun dışında, ne İstiklâl Savaşımız sırasındaki güleryüzleriyle, ne de -"1946 Talepleri" sırasındaki çatık kaslarıyla Kremlinin sakinleri Türkiyeyi komünist yapabilirlerdi. Bir memleketi komünist yapmak, daima, bir "dünya siyasî konjonktürü" meselesi olmuştur, zira, özelliği bulunan Çin hariç, her yerde bu iş için Kızılordunun desteğine zaruret hasıl olmuştur, Kızılordunun müdahalesine de İkinci Dünya Harbinin siyasî konjonktüründen başka hiç bir konjonktür müsait manzara göstermemiştir. Komünizmin belki proletaryaya en ziyade cazip geldiği Birinci Dünya Harbi sonunda bile, bu rejim ne Almanyada, ne Macaristanda yaşayabilmiş, o memleketlerin kendi öz kuvvetleri, ihtilâlciler bir Kızılordu desteğine sahip olmadığından kızılları hezimete uğratmışlardır.

Bugün Türkiyede ayaklanma tarzında bir komünist kıpırdanışı bahis konusu değildir, bunun en ufak ciddi belirtisi yoktur, ama böyle bir teşebbüs olsa bunun tükürükte boğulması işten sayılmamalıdır. Türkiyenin gerçek iç kuvvetleri bir baştan ötekine antikomünisttir ve bunlara sızma gayretleri şimdiye kadar tesirli bir netice vermemiştir.

Türkiyede komünizmle mücadele, eğer hedef bu sızma gayretlerine karşı sağlam barajlar kurmaksa bir mâna ifade eder. Komünizme karşı sağlam barajların ne olduğu ise, artık en basit bir dünya görüşüne sahip bulunanların malûmudur. Komünist âlem kendi Demir Perdesini aralamak zorunda kalmışken komünizme karşı böyle bir perdeyi çekmeye kalkışmak, başı kuma gömmekten zerrece farklı değildir. "Komünist taktikleri" diye ilân edilen çok davranışın, aslında, bazı maksatlı çevrelerin hiç işlerine gelmeyen davranışlar olduğunu bilmeyen kalmamıştır. Komünizmin bir ahlâk buhranı yaratılarak geleceği ise, Orta Çağdan kalma papaz zihniyetinin bir endişesidir. Yeni çağın papazları bile bu dar kafalılıktan çoktan kurtulmuşlardır ve sondan bir evvelki Papa, XXIII. Ciovanni, komünizmin gerçek yolunun sosyal adaletsizlik olduğunu bir ansiklikle hristiyanlara ve dünyaya ilân etmekten kaçınmamıştır.

Türkiyede komünizm, mahiyetinden ziyade, kendisine verilmek istenilen bir garip mâna dolayısıyla tehlikedir. Zira bu mâna öyle bir mânadır ki, aslında komünizme karşı baraj teşkil edecek her şey komünizmin ta kendisi diye gösterilmektedir. Açık rejim ve serbest tartışma mı? Aaa, tenkitlerin altında komünizm yatmaktadır! Sosyal adalet mi? İşte, sınıfları birbiri aleyhine tahrik etmek budur! Dünyanın bütün batı memleketlerindeki gençliğin havasındaki bir gençlik mi? Eyvah, gençler komünist oldular! Her taşın altında bir komünist görüldü ve onun korkusundan memleket bir sıkı rejimin altına sokuldu mu o antikomünist rejimin yarattığı antipati dolayısıyla komünizm bile sempatik gelmeye başlar. Bilhassa genç nesile.. Bu genç neslin, C.H.P. henüz Ortanın Solundaki yolunu bulamamışken çok daha soldaki T.İ.P.'i bile sevimli görmesi, fakat C.H.P. uyanınca onun da uyanması bir tesadüfün eseri değildir. Film sansür etmek, şarkı yasaklamak, hangi dansın yapılıp hangisinin yapılmayacağını askerî emirnameyle tesbite kalkışmak, hele teokratik düşüncelerin eseri olan cereyanları, temelinde, bir komünist tertibi gibi görmek hiç bir yerde toplumları adam etmemiş, aksine, onlara felâket hazırlamıştır. Bazı mahlûklar vardır, aydınlıktan korkarlar. Komünizmin belâlısı, açık rejimdir. Demokrasinin iyi işlediği ve demokrasiye inanmış kuvvetlerin uyanık bulunduğu memleketlerde komünizmin de, onu öcü diye gösterip kendi düdüğünü çalan faşizmin de başarı kazanmamasının sebebi budur. Sosyal adalete dayanan ileri bir toplumun açık rejimle gerçekleştirilmesinin kabil olduğu bugün Türkiyede, Allahtan, memleketin bütün gerçek kuvvetleri tarafından kabul edilmiştir ve başta Ordu, hiç bir kuvvet bunun aksi bir sisteme yeşil ışık yakmak niyetinde değildir.

"O mâhîler ki derya içredir deryayı bilmezler" derler. Ordunun içinde ban kimseler bulunabilir ki bunlar Türkiyede Ordunun temayülüne doğru teşhis koymamış olabilirler. Halbuki 27 Mayıstan bu yana doğru bir teşhis koymak için ele çok fırsat geçmiştir. 27 Mayısta bir sivil, Menderes, bütün fenalıktan bir anda temizleyecek adam olarak kendini görürdü ve bunun için bir sıkı rejim düşünürdü. Menderes ne oldu? İhtilâlde 14 subay memleketin halini beğenmezlerdi ve ancak kendilerinin bütün fenalıkları bir anda temizleyebileceklerini, hoplaman, zıplaman şekilde Türkiyeyi kalkındıracaklarını sanırlardı. Ne oldu, 14'ler? 22 Şubatta bir grup üniformalı, demokrasinin işlemediği inancı içinde bir gecede iktidarı alabileceklerini hayal ederlerdi. Hepsi üniformasız kaldılar. Bu üniformasızlardan işi -ve hayali daha da ileri götürenlerin bir kısmı kellesinden, bir kısmı hürriyetinden oldu. Aynı tarz hayalin yeni bir sahibi çıkarsa onun âkibetinin başka olacağı nasıl düşünülebilir?

Zira bunların hepsinin karşısına Türk Ordusu çıkmıştır ve Türk Ordusu bugün, tümü itibariyle, aynı temayül içinde sapasağlam ayaktadır.

Cemal Tural
"Çam kalmadı, Paşam!"

terildiğini farketmemesi şaşırtıcıdır. Tural "bütün fenalıkların bir anda temizlenebileceği"ni söylemekle ne demek istemektedir, bir Başbakanın bunu anlaması ve Genel Kurmay Başkanını -eğer kudreti varsa- hizaya çağırması lâzımdır.

Bu satırların yazıldığı sırada, Türkiyede gerçek kudret sahibi -ve izan ve medenî cesaret sahibi diye de bilinen- iki şahsiyetten, Cumhurbaşkanlığı makamını işgal eden eski Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunaydan ve ağırlığı hiç kimsenin meçhulü olmayan İsmet İnönüden henüz bir ses çıkmış değildi.

İtalyada faşizmin ve Almanyada nazizmin, sesi zamanında çıkmayan politikacıların omuzlarında yükselmiş olduğunu bilenler için bu bekleyiş, önemi büyük olan bir bekleyiştir.

C.H.P.

Kudret helvası

Haftanın başında Salı sabahı, CHP ortak Grupları toplandığında, gündemde ortak Grup Yönetim Kurullarının güven oyu isteği vardı ve sahne, Feyzioğlunun istediği gibi düzenlenmişti. Bir gün önce Pazartesi akşamı saat 19'da Feyzioğlu, İncesulu ve Alparslan, İnönünün evine gitmişler ve ertesi gün yapılacak toplantıda güven oyu isteyeceklerini bildirmişlerdi. Bundan daha önce haberdar edilmemiş olan Genel Başkan, sanki davranışları hiç bir taktikle ilgili değilmiş gibi dert yanan Grup yöneticilerini dinledi. Bu sırada Genel Merkezin, böyle bir güven oyu isteminden haberi yoktu ve hazırlıksızdı. Ertesi gün Ecevit ve arkadaşları, herhangi bir hazırlık yapmaya lüzum görmeden geldiler ve Grupa girdiler. Onların en büyük taktikleri ise "açıklık" olacaktı.

Güven oyu müzakereleri, Feyzioğlunun 2 saat 15 dakika süren ve hakkındaki gazete yazılarını cevaplandıran, Ecevite yeni ithamlar yönelten konuşması ile açıldı. Yalnız Feyzioğlu, İnönüye karşı olmadığı intibaını yaratmak istiyordu. Sonra konuşanlardan Çelikbaş, güya toparlayıcı, fakat aslında 8lerin tezini destekleyen bir konuşma yaptı. Bu arada, "Genel Kurmay Başkanımız, Orduya yaptığı 21 Kasım tarihli tamimle son derece isabetli teşhisler koymuştur" demeyi de ihmal etmedi!

Sabahleyin Ortanın Solu ekibinden Suphi Baykam, Parti içinde ortaya çıkarılan çekişmenin ne olduğunu, çok geniş ve net dokümanla ifade etti. Bu arada Baykam, Partinin iki başlı bir hale getirilmek istenmesinin, CHP'ye gönül vermeye hazır hale gelmiş kütleleri çekingenliğe sevkedebileceğini ifade etti. Konuşmalar, verilen üç saatlik bir aradan sonra uzadı gitti. Feyzioğlu, gece ikinci bir konuşma yaptı ve aynı şeyleri tekrarladı, kendinden bahsetti. Bu, yavaş yavaş bir bıkkınlık vermeğe başlamıştı. Bazı "eski Feyzioğlu destekçileri" ise saatler uzadıkça ve İnönünün kararlı davranışlarım gördükçe havayı yumuşatma çabasına giriştiler. İnönü, sabahleyin Grupa, çok sıhhatli ve neşeli bir hava içinde gelmiş ve yerine oturduğunda, yanında Selahattin Kılıcı görünce, "Sen kalk, Şeref Bakşık gelsin" demişti. Kılıç halihazırdaki, Bakşık ise eski Grup basın sözcüsü idi. Bu, derhal yorumlara uğramıştı.

Feyzioğlunun kozu, Grup kendisini bir - iki ay önce işbaşına getirdiği için şimdi, bir-iki ay sonra, güvensizlik beyan, etmeyeceği inancıydı. O takdirde Grup, kendisini "İnönünün dümen suyunda bir âlet" gibi hissedecekti. Böyle hissetmemek için de Feyzioğlunun istediği güven oyunu verecekti.

Barometredeki değişmeler

Feyzioğlu ekibinin partiiçi çatışmada bu derece sıkıştığı son safha, geçen hafta başlamıştı.

Perşembe günü yapılan Parti Meclisi toplantısı, CHP'deki partiiçi çekişmenin bu son safhasının başlangıcı sayılabilir. O toplantıdan bir gün önce Grup toplanmış, sanıldığı kadar büyük bir gürültü olmadan sona ermişti. Sadece İsmail Çatâloğlunun "8'lerin bildirisi" dozu ve havasmdaki ithamkâr konuşması bazı tepkilere yol açmış ve ufak tefek gürültüler koparmıştı. Ama iki tarafın da ayağını frende tuttuğu ve kıyasıya bir kapışma istemediği gözlerden kaçmamıştı. Bunun, tarafların itidale kavuştuğu gibi bir anlamı elbette ki yoktu. İtidal, Ortanın Solu ekibi için başka, isyancılar için başka fayda verecekti. Mücadele o derece kızgın bir noktadaydı ki, bu anda gösterilen bir itidalin sebebinin bir uzlaşma niyeti ile ilgili olması mümkün değildi. Feyzioğlu ve arkadaşları, 76'ların kendi-

Turhan Feyzioğlu
"Bir sıçrarsın çekirge..."

lerine gelip, "fazla ileri gittiniz, kendinizi toplamazsanız sizi desteklemekten vazgeçeriz" ikazının etkisi altındaydılar. Grup çoğunluğunu kaybetmek istemiyorlardı. Ecevit ve ekibi ise zamanın kendi lehlerine' işlediğini, Grupta taraftarlarının süratle arttığını gördükleri için, acele bir çatışmayı pek doğru bulmuyorlardı. Parti Meclisine bu hava içinde gidildi.

Perşembe sabahı Parti Meclisi toplantısı başladığında, herkesin gözü Genel Başkanın üzerindeydi. Merak iki noktada toplanıyordu: Genel Başkanın sıhhati ve benimsiyeceği tavır.

Parti Meclisi üyelerinin çoğunluğu, Genel Başkanın sıhhatini samimi bir endişe ile ve düzelmesini isteyerek merak ediyordu. Bazı kimselerin ise bu konuda ne gibi duygu ve hesaplar içinde bulundukları, Genel Başkanın bir sözünü kendilerine yakın gazetelere nakletme ve bunu değerlendirme biçimleriyle anlaşıldı. İnönü, toplantıyı açarken, Parti Meclisi çalışmalarını o gün bitirmek gereğini ifâde için şöyle dedi:

"— Yirmi gündür hastayım. Yatakta nasıl yattığımı bir ben bilirim. Buradan çıkıp yine yatağa gideceğim. Yarın kalkıp kalkamıyacağımı bilmiyorum."

Bu sözün son kısmından "yarın" kelimesi çıkarıldı ve "kalkıp kalkamıyacağımı da Allah bilir" şekline sokularak gazetelere nakledildi. Sonra da kuliste fısıltılar birbirini izledi: İnönü çok hastaydı. Partiiçi mücadelede İnönü faktörünün ortadan kalkması gün meselesiydi. Böylece, süregidecek mücadelenin daha kızgın safhalarından endişe duyanlara moral verilmek ve "ne kadar ileri gidersek gidelim, biz Güleğin akıbetine uğramıyacağız" denilmek isteniyordu. Hattâ 8'lerden biri, Anadolu Klübünde bir sohbet sırasında hızını alamadı, "Gerekirse, İnönüyü bile Grupa sokmayabiliriz" deyiverdi.

Genel Başkanın mühleti

Parti Meclisinde mahut çatışma konusu açılınca Genel Başkan, "Susun" diye bağırarak düşüncesini açıkladı. Bu ikaz kâfi gelmiş ve toplantı salonundakiler seslerini yutuvermişlerdi. Genel Başkan kısaca şunu söyledi: Bu toplantı bir önceki toplantının devamı idi. O toplantıda, üzerinde tartışma açılmak istenen konular görüşülmüş ve karara bağlanmıştı. Şimdi gündemin kalan maddeleri süratle tamamlanacak ve toplantı bitecekti. İsteyen, gerekli imzayı toplar ve Parti Meclisini yeniden oturuma çağırabilirdi.

Bülent Ecevit konuşuyor
Uzun sözün kısası..

İnönü bu arada şöyle dedi:

"— Sizlere 15 Marta kadar mühlet tanıyorum. Bu zamana kadar düşünün taşının. Bundan sonra ben de bir karara varacağım. Bu anarşik hal devam edemez!."

İsyancılardan Melen, arkadaşlarının ve kendisinin kafasındaki en zorlu meseleyi pazarlık havası içinde sordu:

"— Peki, İl Başkanları toplantısı olacak mı?"

Bu ekibin şu' günlerde en çekindiği ve önlemek istediği, İl Başkanları toplantısı, yani Küçük Kurultaydır. İsyancılar, Teşkilâtın gerçek eğiliminin ne olduğunun kesin şekilde ve yeniden tescilinin, kendilerinin tek desteği olan Grup üyeleri üzerinde nasıl panik yaratacağını çok iyi biliyorlardı. Fakat İnönü, böyle bir pazarlığa girmeğe niyetli değildi.

"— İl Başkanlarının toplanmamasını taahhüt edemem. Bu, Merkez İdare Heyetinin yetkisi dahilindedir" dedi.

Muhtıra ve ötesi

Toplantıdan sonra Grup başkan vekilleri Genel Başkanla görüşmek istediler. Genel Başkan odasında Genel Sekreter, onlar ve bazı Merkez Yönetim Kurulu üyeleri toplandılar. Meselenin ne olduğu hemen anlaşıldı. Çomakçılar Merkez Yönetim Kurulu ile Grup Yönetim Kurullarının -bunların temayülü bellidir- ortak toplanması hususundaki tekliflerini bu defa bir muhtıra ile tekrarlıyorlardı. Genel Başkan muhtırayı aldı ve okuyacağını söyliyerek cebine attı. Bu sırada Feyzioğlu, mağdur bir eda takınmış, Genel Başkana dert yanıyor, "Gazete ve dergilerde sövülmedik yerimizi bırakmadılar. Her türlü hakarete uğruyoruz, Paşam" diyordu.

Genel Başkana verilen muhtıra, bir nevi gündem teklifiydi. Yapılacak ortak toplantıda -Merkez ve Grup yönetim kurulları- Ertunga meselesinin, rejim konularının, Kurultay kararının uygulanma tarzının, Lebit Yurdoğlunun beyanatının. Merkez Yönetim Kurulu bildirisinin görüşülmesi isteniyordu!

Bu arada isyancılar, akılları sıra bir kurnazlık daha yapmışlar ve ortak toplantı talebini basına açıklamışlar ve radyoda okutmuşlardı. Tabii böylece, bir yetki tecavüzü daha meydana gelmişti. Ama, kimin umurunda! Gün geçtikçe bu ekip rahatsızlanmağa başladı. İl Başkanları toplantısına bir şey kalmamıştı. 4 Şubatta yapılması kararlaştırılmış olan toplantının davetiyeleri ve gündemi, Teşkilâta gönderilmişti. Gündemin maddelerinden biri, Kurultaydan bu yana yapılan çalışmalar ve bu konularda genel görüşme idi. Son gün ise, yine gündeme göre, bildiri üzerinde tartışma yapılacak, yani bir bildiri çıkarılacaktı. Feyzioğlu ekibi, İl Başkanları toplantısına kadar yeni bir hamle yapamazsa, yenik düşecekti. Nitekim Feyzioğlu, haftanın son günü kırgın, mağdur ve boynu bükük bir eda içinde idi. Genel Başkan, ortak yönetim kurulları toplantısını kabul etmemişti.

Zaman isyancıları pek fena bir kıskaca sokmuştu. İl Başkanları toplantısını önliyemiyorlardı. Ortak toplantı talepleri kabul edilmemişti. Her geçen gün Grupta taraftarları azalıyordu. Genel Sekreter ise 25-31 Ocak arasında Güney Doğuya

gidecek ve yeni bir başarı kazanacaktı. Peki, kendileri ne olacaklardı? Bu noktada isyancıların "can havliyle" bir adım daha atmalarından normal bir şey olamazdı. Nitekim Coşkun Kırca, bu haftanın başında, İnönünün, kendi taleplerini reddettiğini öğrenince, bir gazeteciye şöyle dedi:

"— Bizim de bir taşımız var, onu süreriz."

Sanki Kırca, bir satranç şampiyonu idi!.

Bu sürülecek taşın ne olduğu ise Pazartesi akşamüzeri, ertesi gün yapılacak Grupun gündemi belli olduğunda anlaşılmıştı. Feyzioğlu ve arkadaşları, Gruptan güven oyu istiyorlardı. Hesap şuydu: Eğer güven oyu alınırsa, hem Genel Sekreter seyahate yıpratılmış olarak çıkmak zorunda kalacak, hem de İl Başkanları toplantısına -görünüşte bile -olsa- Grupun desteğini almış bir ekip olarak gideceklerdi.

Fakat Feyzioğlunun aklından geçenler Grupun meçhulü olarak kalmadı ve üstelik bunu Genel Başkan İnönünün kendisi söyledi. İnönü söz aldı ve şöyle dedi:

"— Feyzioğlu ve yedi arkadaşı derler ki: Biz Parti Meclisini tanımıyoruz, biz Kurultayın seçtiği Genel Merkezi tanımıyoruz, biz bunları çalıştırmıyoruz. Şimdi sizden, bunları çalıştırmamakta devam etmek için izin istiyoruz. Bize izin verirseniz çalıştırmamakta devam edeceğiz, izin vermezseniz yapamayacağız.

Ama biliniz ki, kararınız ne olursa olsun, ben onu millete böylece ilân edeceğim."

İnönü, görüşmelerin tarzına bakıp, bundan hiç bir netice çıkmayacağını da söyledi. Zira kim konuşursa arkadan Feyzioğlu çıkıyordu, ona mukabele ediliyordu, tekrar Feyzioğlu çıkıyordu...

İnönü:

"— Birbuçuk senedir bununla uğraşıyoruz. Daha birbuçuk sene uğraşırsınız. İyisi, herkes içindekini söyleyebilsin diye oylamayı haftaya bırakmaktır" dedi ve meşhur çantasını aldığı gibi, saat 22.30'da Gruptan çıkıp evine döndü.

Hareket, Grupa bir bombanın düştüğü tesirini yarattı. 8'ler çomakçılık hareketlerinde ısrarlıydılar ama, İsmet Paşa da kararlıydı ve "kararlı bir İsmet Paşa"nm ne demek olduğu hiç kimsenin meçhulü değildi.

Buna rağmen Feyzioğlu takımı pusulayı **o** kadar şaşırmıştı **ki** ve bu gece bir netice alamazlarsa hiç bir zaman alamayacaklarından öylesine emindiler ki, İsmet Paşadan sonra toplantıda ekseriyetin kalmamış olmasına rağmen adamlarını oylamaya geçirttiler. Fakat İsmet Paşacılar da boş durmamışlardı, onlar da içerde 10 kişi bırakmışlardı. Bu 10 kişi açık oylama istedi. Bu sırada salonda çoğunluktan 6 kişi eksiğiyle 76 kişi vardı ve bunların 10'u da çomakçıların karşısındaydı.

Güven oyunu çoğunluk olmayan bir "hazırun"un kalabalığı vermiş oldu, yani 'Grupların fiilî ve hukukî çoğunluğu çomakçılara güven oyu vermedi.

Gençlik

"Binin arabaya!"

İçinde Türkiyenin en azılı katillerinin barındığı, en azılı hırsızlarının elebaşılık yaptığı, gene en azılı kaçakçılarının tam bir "ağa" hayatı sürdüğü tarihî Sultanahmet Cezaevinin demir kapıları gıcırdıyarak açıldı. Dört demir kapının açılışını, şimdiye kadar yaşamadıkları bir garip duyguyla seyreden **dört** genç, büyük dış kapının önünde durduruldu. Gene gıcırdayarak açılan büyük demir kapıdan içeri giren iki jandarma eri, gençleri getiren gardiyanın yanma yaklaştı ve dört genci ikişer ikişer ayırarak, bileklerinden kelepçeledi. Sonra, kapının önünde duran kırmızı boyalı "mahpushane" arabasını göstererek, "Binin!" emrini verdiler. Gençler bir **nin!"** emrini verdiler.

Kırmızı boyalı araba, içinde elleri kelepçeli dört genç ve bir o kadar da mavzeri i muhafız olduğu halde, homurdanarak hareket etti ve Sultanahmet Meydanının **ara** sokaklarından geçerek, Adliye Sarayının arka tarafında durdu. İndirilen gençler, Jandarma Adliye Merkez Karakoluna alındılar.

Bir saatlik bekletilmeden sonra, dehlizden farksız uzun koridorda yürüyen gençler, sağ taraftaki birkaç merdiveni çıktılar ve üç metrekarelik bir hücreye konuldular. Duvarlardaki, feleğin çevrine uğramışların karaladıkları yazıları okumağa başladıkları sırada jandarma gediklisi kapıyı açtı ve kendilerini dışarı çıkardı. Dört jandarma nezaretinde, bir metre yakınlarındaki Mahkemenin kapısına getirilen gençler, önce içeri giremediler. Zira. 35 met-

İstanbulda gençler polis tarafından sürükleniyor
"Zehir hafiye" çalışıyor

rekarelik salona 64 kişi dolduğundan, kendileri ve muhafızlarının girmelerine imkân yoktu. Buna rağmen, onları çok yakından tanıyan dinleyici ve sanıkların hemen yer açmalarıyla, mahkeme salonuna girmeleri mümkün olabildi.

Kapısının sağ tarafında "7. Asliye Ceza Mahkemesi" yazılı salondakilerden hangisinin sanık, hangisinin tanık ve hangisinin dinleyici olduğunu anlamak için, bunlardan herhangi biri olmak lâzımdı. Salon öylesine doluydu.

Kapıda kelepçeleri sökülen dört genç, arkadaşları tarafından açılan ön sıralardaki yerlerini aldılar. Yargıç.

"— İddianameyi dinlediniz. Anlatın bakalım" dedi.

Dört gençten mavi gözlü, seyrek sarı saçlı, uzun boylu olanı,

"— Binaya, mührü sökmek için girmedim. Arkadaşlarla lokalde oturuyorduk. Arka kapının açıldığım söylediler. İçeri girdiğimde de kapı açıktı ve içerde 60-70 kişi vardı. Hattâ arkamızdan da polisler ve âmirleri girdi" dedi.

Daha sonra, binanın ön cephesindeki göndere bayrağın çekildiğini ve polis şeflerinin isteğiyle dışarı çıktıklarını, karakola gittiklerini söyledi. Bu ifadeyi, arkalarında mavzerli jandarma bekliyen üç genç ile, dinleyicilerden farksız 27 genç sanık aynen tekrar etti.

Yargıç, birbirine benziyen bu ifadeler karşısında şaşırdı ve bir binaya -mühürünü sökmek pahasına dahi olsa -girip bayrak çekmek için böylesine çok sanığın karşısına getirildiğini ilk defa gördüğünden, sol tarafta nasılsa bir sandalya bulup oturmuş olan genç avukata dönerek, olayın esasını öğrenmek istediğini belirtti.

Ali Cengiz oyunu

Olay, haftanın başındaki Pazar günü, saatlerin 14.20'yi gösterdiği sırada istanbulda cereyan etti. Sultanahmet Cezaevinin demir kapılarından geçici olarak dışarı çıkabilen dört genç, Türkiyede 80 bin yüksek öğrenim gencinin fiilen bağlı bulunduğu TMTF Genel Başkanı Sencer Güneşsoy, İstanbul Teknik Üniversite Talebe Birliği Başkanı Baykan Kalaba, Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Naci Özdemir, İzmir TMTF İcra Yürütme Kurulu Başkanı Hüsnü Temizden başkası değildi. Kelepçeli ve sıkı muhafaza altında getirildikleri 7. Asliye Ceza Mahkemesinde ise, bir gece önce mahkemeye verilmeleri geri bırakılmış 27 TMTF'ci arkadaşları ile birlikte, "mühür fekki" dâvasının duruşması yapılmaktaydı.

TMTF önünde barikat
Hak arayanlara karşı

"Mühür fekki" suçu, Türkiyede hergün sayılmıyacak kadar çok işlenen âdi suçlardan biri olduğu halde, İstanbul Adliye Sarayında, yüzlerce resmî ve gizli polisin faaliyet göstermesinin sebebi neydi? Bu işin içinde mutlaka bir iş olmalıydı. Aslında 6. Asliye Ceza Mahkemesine bakan ve nöbetçi olduğu için 7. Asliye Ceza Mahkemesine çıkan yargıç Avni Erkutun merakı da buradan geliyordu. Çünkü, daha Adliye Sarayına ilk girişinde, olağanüstü durumu, alman sıkı emniyet tedbirinden hemen anlamıştı.

Bu nedenledir ki, "TMTF binasına illâ, ki bayrak çekmek için, mahkemenin verdiği kararla -ki öyle değil- mühürlenen binanın kapısını kırıp içeri girmelerine" bir türlü anlam veremiyen yargıç,

"— Biz de vaktiyle, sizin gibi, ayni devreyi geçirdik. Bu bayrak da nedir? Biz daha çok millî meselelerle uğraşırdık. Meselâ bir Bulgar mezarlığı vardı. Böyle şeylere iştirak ederdik. Sizlerin yaşınızda çocuklarım var. İyi ki, böyle şeylere katılmıyorlar. İnsan, siz gençleri böyle millî meselelerde görmek ister. Bir TMTF'dir tutturmuş gidiyorsunuz. Nedir bu TMTF?.. Anlatın da öğrenelim bu işin esrarını!.." dedi.

"Bu işin esası nedir?"

Yargıç Avni Erkut, bu sorusuyla, o güne kadar kamuoyunun bilmediği veya yanlış bildiği bir yaraya parmak bastığının elbette ki farkında değildi. Nitekim, "mühür fekki" davasıyla biç bir ilgisi bulunmamakla beraber, gençleri o gün tek başına savunan Avukat Kemal Kumkumoğlu -ki bu genç avukat uzun süre gençlik kuruluşlarında çalışmış ve TMTF Başkanlığı yapmıştır-, kendisine has jestlerle ayağa kalktı ve,

"— Hâkim bey, bu, gençlik arasında ard düşünceli kişiler tarafından oynanan bir oyunun ilk perdesidir" diyerek konuşmaya başladı ve TMTF'nin kuruluşunu, hangi öğrenci birlik ve cemiyetinin kendisine bağlandığım uzun uzadıya izah ettikten sonra, bütün bu olayların, mahkemenin, -farkında olmaksızın-verdiği bir yanlış kararla patlak verdiğine değindi ve,

"— 80 bin yüksek öğrenim gencinin bağlı bulunduğu TMTF, Adapazarında son kongresini yaptı. Bu

kongrede, şimdi sanık mevkiinde bulunan Sencer Güneşsoy Genel Başkan seçildi. Ama nereden ve kimden emir aldıkları bizce bilinen bir grup, bu seçimden tam beş gün sonra Adapazarındaki bir kahvede toplandı ve İÜTB'nin adayı olan Ekrem Özeri, uydurma bir kongre ile başkan seçti. Ekrem, daha sonra 17. Asliye Hukuk Mahkemesine müracaat etti ve 'gerçek başkan benim. TMTF binasına ihtiyatî tedbir alın' diye müracaat ettirildi. İhtiyatî tedbirin icrasına, 12. İcra Memuru görevlendirildi. Sonra biz itiraz ettik. Duruşmasız böyle bir karar alınmaz' dedik. Hâkim kararın icrasını durdurdu ve vurulan mühür söküldü. Aradan iki gün geçti. Hâkim, basında çıkan haberler yüzünden bu dâvaya bakmaktan istinkâf etti. Ve nihayet iş, 19. Asliye Hukuk Mahkemesine geldi. Orası da üç gün önce, Yedd-i Âdile TMTF binası ve eşyalarının, teslimine karar verdi. Yedd-i Âdil teslim almayınca, bina mühürlendi. Gerçek budur!" dedi.

Artık dâva, sanki bir tarafa bırakılmıştı. Bir yargıç, TMTF hakkında bilgi alıyordu ve bu bilgi, bir gün önce 5. Asliye Ceza Mahkemesinde "polise karşı koymaktan sanık olarak yargılanan" sekiz öğrencinin duruşmasında yargıç tarafından da "Bu işin esası nedir?" diye sorularak alınmıştı.

Bir DP kumpası mı?

Geçtiğimiz hafta boyunca Cağaloğlu Meydanını bir polis - öğrenci muharebe meydanı haline çeviren son olayların derinliğine inen herkesin ilk göreceği, bir DP kumpası olacaktır.

Başbakan Süleyman Demirelin son İstanbul gezisinden üç gün sonra, bir gözü sakat, saçları sarıya boyanmış bir avukat hanımın, Ekrem Özerin vekili olarak, 17. Asliye Hukuk Mahkemesine -şeytanın dahi ruhu duymadan- bir dilekçe verip, TMTF hakkında ihtiyatî tedbir kararı aldırtması tuhaf değil midir? Bunun tuhaflığım sezenler, işin altını biraz eşelediklerinde, bu hanım avukatın bir eski DP'li milletvekilinin yengesi olduğunu, kayınbiraderinin ise 18. Asliye Hukuk Hâkimi bulunduğunu öğrenince hayrette kalmışlardır.

Ankarada gençlerin yürüyüşü
Son ihtar

Oldukça yaygın söylentilere bakılırsa, bir oldu-bittiyle TMTF Başkanı seçilen Ekrem Özerin özel vekili olan bu hanım, Avukat Tayyure Keskindir. Keskin soyadı, bu derginin okuyucularına pek de yabancı gelmeyecektir. Zira, 18. Asliye Hukuk Hâkimi Hikmet Keskini hiç tanımasalar bile, Balıkesir milletvekili Mekki Keskini tanıyacaklardır. Araa, "bunun, olaylarla ne ilgisi var?" diyenler bulunacağı için, durumu biraz daha açıklamanın faydası olacaktır:

TMTF hakkında ihtiyatî tedbir kararım veren 17. Asliye Hukuk Hâkimi de, gene eski DP milletvekillerinden Abdurrahman Ağaoğlunun kardeşi Kemal Ağaoğludur. Belki çok garip gelecektir ama, basında, Kemal Ağaoğlunun tarafsız davranmadığını imâ eden yazıların çıkması yüzünden bakmaktan istinkâf ettiği ihtiyatî tedbirle ilgili dosyanın verildiği 19. Asliye Hukuk Mahkemesinin yargıcı Galip Mergen de, gene eski bir DP'lidir. Hattâ söylentilere bakılacak olursa, Emin Kalafatın oyununa geldiği için Çanakkaleden DP milletvekili seçilmemiş bir DP'li...

Bir insanın şu veya bu partiyi tutması normal bir şeydir. Fakat bu normal şeyin arkasından bir "amma.." geldi mi, durum hemen renk değiştirmektedir. Ekrem Özerin avukatı DP'li, müracaat ettiği mahkemenin yargıcı DP'ye yakın, bir başka mahkemenin yargıcının DP ile ilgisi var!.

Acaba bütün bunlar bir tesadüf müdür?

İşte TMTF'li gençler bunu bir "tesadüf" saymamaktadırlar.

Bilinçsiz savaş

Bu nedenlerledir ki, mahkeme kararlarına saygılı oldukları halde, geçtiğimiz hafta yukarda anlatılan kararları gençler dinlemediler. İcra memurları her mühür vurmaya geldiklerinde gençler direndiler, polisle çatıştılar. Bu çatışma sırasında tesadüfen Cağaloğlundan geçen vatandaşlar kadar, olayları izleyen gazeteciler de polisce coplandılar. Dahası var: 19. Asliye Hukukun, Yedd-i Adil olarak tayin edilen Doç. Dr. Nevzat Yalçıntaş ve İ.Ü.T.B. Kongresinde AP adayı olarak bilinen Metin Tolay adlı Hukuk öğrencisine TMTF binasını teslim etmemekte direnen Birlik başkanlarının binadan çıkarılması sırasında, başta TMTF avukatlarından Kemal Kumkumoğlu ve başkaları, polisten kıyasıya dayak yemekten güç kurtuldular. Saatlerin 17'yi gösterdiği sırada, TMTF binasına mahkeme kararını yerine getirmek için giren 8. İcra Memuru Adil Zaloğlu, dâvâlı taraf yerine, Başkanlık makamında üç birlik başkanını görünce önce şaşırdı. Sonra da, Türk Ocağındaki faaliyetiyle bilinen Doç. Yalçıntaşa binanın teslim edilmiyeceğini anlayınca, daha önceden binanın içine girmiş bulunan polisten, herkesin dışarı çıkarılmasını istedi. İşte hengâme bu sırada koptu. Polis önüne gelene copla saldırmaya, vurduğunu devirmeye başladı. Toplum Polis Müdür Muavini Zeki Tamayın

emriyle önüne gelene saldıran polislerin, Önce gazetecileri, arkasından da öğrenci kuruluş başkanlarını sürükliyerek dışarı attıkları bîr sırada. Avukat Kumkumoğlu, bir masanın üzerine çıktı ve,

"— Gazetecilerin haber alma hürriyeti Anayasanın teminatı altındadır. Kanunsuz emir veriyorsunuz. Ben avukatım, ihtar ediyorum. Bunun hesabı sizden sorulacak" dedi.

Demesiyle birlikte, "Alın şunu!" diye bir emir çınladı ve polisler avukatın üzerine yüklendiler. Ne var ki, avukat gençti ve DP devrinde TMTF yöneticiliği yapmıştı! Hemen, emri veren Polis Müdür Muavinine koştu ve "Durdurun bunları!" dedi.

TMTF binasının önü yüzlerce gençle dolmuştu. Cop, tekme, tokat dışarı çıkarılan arkadaşlarını gördükçe yumrukları sıkılıyor, ancak 28 Nisan 1960 günlerini hatırlatan marşları söylemekle protestoda bulunmaktan öte birşey yapamıyorlardı.

TMTF binasının içindeki muharebe, gazetecilerin dışarı atılmalarına rağmen bitmemişti. Zira, devir ve teslim alacak Yedd-i Âdil Doç. Yalçıntaş, gördüğü olaylar karşısında sapsarı kesilmiş, "Bu vaziyette, ben burayı teslim alamam" demekten başka çare bulamamıştı. Kumkumoğlu, TMTF'li gençleri tekrar savunmaya başlayınca, sabrı taşan Polis Şefi, yakalanması için yine emir verdi. Birincisinde güçlükle kurtulan Kumkumoğlu, etrafına bakındı ve tam bu sırada içeri girmiş bulunan Emniyet Müdür Muavini Orhan Erdemi gördü. Coptan kurtulmak için yanına koştu ve,

"— Bunlar eşkiya mı, gangster nü?.. Durdur, n'olur!" diye bağırdı.

Ama, göğüsleri kasten numarasız polislerin, kendi Müdür Muavinlerini tanımaya niyetleri yoktu. Nitekim Kumkumoğlu ile birlikte Emniyet Müdür Muavinini de yakalıyarak dışarı atmaya gayret ettiler. Fakat bu sırada, bir Emniyet Âmiri, Müdür Muavinini tamdı da dışarı atılmasına engel olabildi. Nereye?

Geçtiğimiz hafta Perşembe gecesi cereyan eden bu olayı ikinci olay -TMTF binasına bayrak asmak için toplanan gençlerin gene copla dağıtılması olayı-. Cumartesi günü de, arka kapının kırılarak içeri girilmesi olayı izledi.

Kamuoyunda -hattâ tarafsız basında bile- çok yanlış yorumlara sebep olan bu bilinçsiz savaş, son görünüşe göre, AP'lilerin ve dolayısiyle "gerici" takımının zaferi ile sonuçlanmış bulunmaktadır. Zira, bütün bu olayların stratejisi çok önceden hazırlanmıştır. DP devrinde, polisle gençliğin karşıkarşıya gelmesinin hatasını anlıyan AP, önce gençliği bölme çabasına girişmiştir. On yıl içinde ilk defa bu yıl gençlik, iki sivri uç haline getirilmiştir. Düzme dernek, cemiyet ve birliklerle TMTF'yi ele geçiremiyeceğini anlıyan AP, bu arada MTTB'nin de gerçekte bir varlık olmadığını anladığı için, yepyeni bir taktiğe başvurmuştur. Yıpranmamış güçlerden Gençlikle Adliyeyi karşıkarşıya getirmek...

Vurdukça sertleşen, nifak sokul» dukça birleşen Gençliği susturmak, AP İktidarı karşısında bir güç olmaktan çıkarmak için, geçtiğimiz, haftanın son günü, yayınlanan bir bildiri yüzünden altı devrimci öğrenci kuruluş başkam tutuklanarak cezaevine sokuldu. Polisi ve Hükümeti yeren bildiriyi fırsat bilen polis ve savcılık, bildiride imzası bulunan diğer altı öğrenci kuruluş başkanını da, tutuklamak için, aramaktadır.

Böylece, Türkiyede mevcut tüm devrimci öğrenci kuruluş başkanları bu hafta cezaevine girmiş olacaklardır.

Altı öğrenci liderinin tutuklanmasını protesto amacıyla hafta içinde Salı günü Ankarada da bir miting yapıldı. TMTF'ye bağlı bazı fakülte ve yüksek okul öğrencilerinin katıldığı miting, öğrenci sayısına yakın sivil ve resmî polis tarafından dikkatle izlendi.

"Süleyman birkaç dil bilir dediler. Bizim dilimizden de anlama mı?", "Lâyık değilsin affa, Faruk Sükan istifa", "Sizde örtülü ödenek, bizde atatürkçülük var", "Kasaba doktoru Sükan, olur mu senden Bakan?" sözleri, yazılı pankartlarla saat 11'den itibaren Kurtuluş Meydanında toplanan gençler, şiirler okuyarak ve konuşmalar, yaparak, Hükümetin devrimci gençliğe karşı giriştiği kanun dışı davranışı protesto ettiler.

Geçtiğimiz hafta Cumartesi günü de yüzlerce genç, Kızılayda, Gazi Osman Paşa marşını önce ıslıkla, sonra sesli söyliyerek protesto gösterisi yapmıştı.

Anlaşılan gelecek günler, hiç de iç açıcı olmıyacaktır.

Kulağa Küpe

Badem gözlüler hakkında

".. Sultan İkinci Abdülhamit Han geç gelmiş ve erken gitmiş bir devlet başkanıdır. Kanunî Süleymanın yaşadığı yıllarda Osmanlı tahtında oturan o Süleyman olmasaydı da bu Abdülhamit olsaydı İmparatorluğun en kudretli devri çarpık doğmazdı.."

".. İttihatçılarla Abdülhamit Han arasında bir kıyaslama yapmaya kalkışmaktan Allah beni korusun! Fakat Kanunî Süleyman ile onun arasında göğsümü gere gere bir kıyaslama yapabilirim.."

"..Siyasî mimar.. Evet, kelime budur. I. Osman Handan, I. Mehmet Handan, muazzam Fatihten, II. Mahmuttan sonra beşinci defa olarak Osmanlı devletini kuran cennet mekân II. Abdülhamit Hanın mübarek eseri, kurucu seleflerinden dördünü de gölgede bırakan bir dev gayretin ve bir pırlanta zekânın başarısı olmuştur.."

Bütün bunlar -ve daha neler!- bugün, bir basın tarafından, Abdülhamit için yazılanlar!

Menderes hastaları varmış! Şaşmak niye?.

Eğitim

Çıkmazdaki Bakanlık

TİP Yozgat milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlının, "öğretmen kıyımı" sebebiyle Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz hakkında Meclise verdiği gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmaması konusunda yapılan görüşmeler, haftanın başında Pazartesi günü Mecliste büyük gürültülere yol açtı. Meclisin AP kanadı, konuşmaların 5 dakika olarak sınırlandırılmasını istiyordu. Neticede bu, kabul edildi. Bunun üzerine Bahadınlı, önergeyi geri aldığını

İKTİBASLAR

Demirel Ağaoğluyla

Geçenlerde bir gün İstanbulda, Son Havadis Gazetesinin sahibi Kemal Pekünün evindeki bir toplantıda Başbakan Süleyman Demirel ile D.P. İktidarının başını yemiş olanlardan Samet Ağaoğlu arasında cereyan etmiş bir konuşma, Meydan dergisinde bir piyes üslûbu içinde nakledilmektedir.

Aşağıda bu ilgi çekici konuşmayı bulacaksınız.

Samet Ağaoğlu. (Nedense terlemektedir. Kolları, kanatları büsbütün büzülmüş, belli ki hücuma geçecek. Ama tedbir ve ihtiyatı, basiret ve nezaketi elden bırakmamağa kararlı. Salondakiler havadan sudan konuşsalar da, bu ikisi arasında geçecek düettoyu bekledikleri hissediliyor. Ağaoğlu nihayet, dudaklarında buruk bir tebessümle, müstehzi olmaktan ziyade hazin bir sesle ilk sualini soruyor) — Beyefendi, İsmet Paşa ile son zamanlardaki dostluğunuz nazarı dikkati çekiyor. Bunun nasıl bir intiba yarattığı kanaatindesiniz?

Süleyman Demirel. (Müthiş bîr sessizliğin ortasında, Anadolu insanına has boyun kırmalar vs kendine mahsus göz devirmelerle, ama sakin ve kararlı, hemen cevaba geçiyor) — Evet efendim, İnönü ile aramız gayet iyidir. Niye olmasın? Normali bu değil mi? (Suallerine cevap beklemiyor. Belli ki bu konuşma üslûbudur.) İsmet Paşa bu devletin kurtuluş ve kuruluş mücadelesinde büyük rol oynamış, yıllar yılı hükümet başkanlığı, bir o kadar Devlet başkanlığı etmiş, yirmi senedir muhalefet lideri kalmış bir tarihi simadır. Ben bir başvekilin ona gösterdiği saygıda yadırganacak bir cihet görmemekle kalmıyorum, bunu lâzım ve elzem addediyorum. Bugün Türkiye'de İsmet Paşaya gösterilen hürmet, bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı duyulan ve duyulması icap eden saygının tezahürüdür. Hem yalnız hürmet etmekle, koluna girmekle, sevgi göstermekle de kalmıyorum; bilir misiniz İsmet Paşanın evi bir müfreze jandarmanın muhafazası altındadır ve benim evimin civarında tek polis yoktur?

Samet Ağaoğlu. (Çenesinde biriken teri silerek) — Paşanın tarihî şahsiyetine saygı göstermek isteyebilirsiniz. Ama onun vasfı tarihî şahsiyetinden ibaret değildir.

Süleyman Demirel. (Sıkıntılı değil, hattâ düşündüklerini bir demokrat ileri gelenine açıkça söyleme fırsatını bulmaktan memnun görünmektedir) — Demek istediğinizi anlıyorum beyefendi. Siz İsmet Paşanın tarihî şahsiyeti dışındaki vasıfları üzerinde biraz fazlaca durmuş bir iktidara mensup idiniz. Hattâ bir Genel Merkez Kurulu toplantınızda, İnönü'nün şahsı hakkında mühim kararlar da almış idiniz, bilmem hatırlar mısınız? Zaman oldu İnönü'yü yok farzetmek istediniz. Sizin bu tavrınız İnönü hâdisesini ortadan kaldırdı mı? Hayır! Aksine onu bir kahraman hâline getirdi. Sinirlerinize hâkim olamıyarak onu hücumlarınıza hedef ittihaz ettiniz, İnönü yıprandı mı? Hayır, bilâkis daha güçlendi. Siz bir kahraman yaratma makinası idiniz, ki İnönü olmasaydı bir başkasını aynı mevkie getirmek için elinizden geleni yapacaksınız. Zaman oldu Bölükbaşı'nı bile bir kahraman hâline getirdiniz. Neden? Bence hâdiseye yanlış teşhis koyduğunuz ve sinirlerinize mağlûp olduğunuz için. İsmet Paşa bir mücadele adamıdır, kavgada mahirdir; ama asıl behresi müdafaa taktiğindedir. İyi düşünür, müessir konuşur ve müdafaada çok tesirlidir. Onu daima mağdur* mazlum ve tecavüze mâruz göstermek suretiyle, siz en mahir olduğu sahada serbest bırakmış olmuyor muydunuz? Olu» yordunuz! Ben işte bunu yapmıyorum ve yapmıya hiç de lüzum görmüyorum beyefendi. -

Samet Ağaoğlu. — Bizim düştüğümüz hatâlardan Adalet Partisi iktidarını sakınma gayretinizi elbette sevinç ve takdir ile karşılarız. Biz de işe, sizin bulunduğunuz noktadan başlamıştık. İnşallah hâdiseler sizi, haklı çıkaracak ve ye'se kapılmanıza sebep olmayacaktır.

Süleyman Demirel. — Affedersiniz, ben işe aynı noktadan başladığımız kanaatinde değilim Samet beyefendi! Arada çok ve mühim farklar vaa mı? Var! 1950 senesinde siz iktidara geldiğiniz zaman Ordu sizinle beraberdi; gençlik sizinle beraberdi; Üniversite sizinle beraberdi; Devlet memuru sizinle beraberdi; Basın sizinle beraberdi.. Kısası o ki, siz bütün Türkiye ardınızda olduğu hâlde iktidarı teslim aldınız. Bize gelince: 1965'te Adalet Partisi iktidara Üniversitesi de, Basını da, Gençliği de hattâ Ordusu da karşısında olarak geldi. Beyefendi siz o çok şanslı noktadan 27 Mayısa doğru ilerlediniz biz şanssızlığımızı yene yene yolalıyoruz ve hamdolsun iyiye doğru gidiyoruz.

Samet Ağaoğlu. — Bu demektir

bildirdi. YTP ve MP sözcüleri de, bu şartlar altında konuşmayacaklarını söylediler. Ne var ki, bundan faydalanan yine AP'liler oldu. AP Antalya milletvekili İhsan Ataöv, kürsüden, Milli Eğitim Bakanını savundu ve öğretmen tasfiyesinin devam edeceğini ima yollu sözler sarfetti. CHP Sakarya milletvekili ve TÖDMF Başkanı Hayrettin Uysalın konuşması, AP'lileri ziyadesiyle kızdırdı ve salon karıştı. AP'liler, Uysalı susturmak için her çareye başvurdular. Verilen sınırlama önergesini büyük bir memnuniyetle desteklemiş olan Millî Eğitim Bakanı Orhan Dengizin kürsüden indirilmesi ise, oturumu yöneten Başkan Vekili Ahmet Bilgin için âdete bir mesele oldu. Elindeki metni okumağa çalışan Bakana sürenin dolduğu Başkan tarafından hatırlatılınca, Dengiz,

"— Ben Bakanım, konuşurum"

konuşunca...

ki yeni bir askerî müdahaleden de endişeniz yok; buna karşı da tedbir almış bulunuyorsunuz. Öyleyse biz de rahat nefes alabiliriz.

Süleyman Demirel. — Rahat nefes almanız bir askerî müdahale ihtimaline karşı tedbir almış bulunmamız şartına bağlı ise, size müspet cevap veremiyeceğim Samet beyefendi. Bir müdahale ihtimaline karşı ne tedbir almak diye bir şey vardır ne de alınması mümkün herhangi bir tedbir.. Yapılabilecek ve aksi yapılamıyacak tek şey iktidar, olarak meşruiyet içinde kalmaktır. Bundan gayrı bir tedbir ihtiyacı hissetmek ve bunu aramıya bulmaya teşebbüs etmektir ki, bir iktidarı meşruiyet dışına doğru iter. Tehlikeli olan budur ve galiba böyle olmuştur. Bizim tedbirimiz ise, seçimle geldiğimiz yerde anlayışımızca vazife görmekten, seçilmediğimiz zaman gitmeğe hazır olmaktan ve seçilmeme ihtimaline karşı da hiçbir tedbir hayal etmemekten İbarettir. Bilmem bu kadarı rahat nefes almanıza yeter mi?

(Samet Ağaoğlu bu suale cevap vermez. Susmayı tercih eder görünür. Bu arada mecliste bulunanlardan biri, Başvekilden iktisadî mevzulara dair malûmat rica eder.)

Süleyman Demirel. (Daha çok biraz önceki suallerin sahibine hitaben) — Beyefendi hatırlasalar gerekir. 1957 senesinde bir gün, bir tesisin açılış merasiminde merhum başvekil, kendileri ve ben yalnızdık. Başvekil tamamlanamayan tesislerden şikâyet ediyor ve benden kendisine, çok kereler söylediğim bir hususu, yâni umumi plândan mahrum olarak yapılan işlerde bu neticenin normal olduğunu söylüyordum. Diyordum ki, 600 işe biriden başlamaktansa bir umumî plân dâhilinde otuz işe başlansaydı, hem bu otuz iş zamanında biter hem de büyük ölçüde döviz tasarrufu sağlanırdı. Ve bu Demokrat Parti iktidarım sonunda mağlûp eden enflâsyon tehlikesini de önlemiş olurdu. Şimdi biz, yarım kalmış işleri de, plân hudutları dışına çıkmadan tamamlamağa çalışıyoruz.

Misafirlerden bir hanımı — Peki bu sağcılık, solculuk münakaşlarına ne diyorsunuz beyefendi? Kafamız kazana döndü.

Süleyman Demirel. — Hanımefendi, Türkiye'de fert başına düşen yıllık gelir henüz 250 dolardır. Bu da bir şeydir, ama takdir edersiniz ki, pek kifayetsiz. Gayretimiz bunu 500 dolara çıkarmaktır. İşte ancak ozaman Türkiye'nin meseleleri ekonomik olmaktan' çıkacak ve akademik olacaktır. Herkesin ağzına torba vuracak değiliz. Buradan oraya kadar, biz ekonomik sıkıntılar içinde kıvranırken akademik tartışmaları da dinlemek, hattâ zaman zaman bunlara katılmak zorunda kalacağız efendim.

Samet Ağaoğlu. — Süleyman Beyefendi, ben bir zamanlar saikayı kaderle meşgul oldum. Madenciliğimizde . fevkalâde inkişaf kaydedilmiş, yanılmıyorsam 95 kadar cevher çıkarılmıştı. Siz bir mühendis olarak mevzuu çok daha iyi kıymetlendirirsiniz. Acaba o bakımdan işler ne âlemdedir?

Süleyman Demirel. — Hakkı âliniz var efendim. Devri iktidarınızda hakikaten 95 çeşit maden çıkarılmış. Ben, Maden Tetkik ve Arama ileri gelenleriyle birlikte bu mevzuu tetkik ettim. Ve çıkarılan madenlerin rantabilite hesaplarını da yaptırdım. Görüldü ki bunlardan sâdece dördü döviz getirmekte, döviz tasarrufu sağlamakta veya yerli sanayiimize ham madde temin etmektedir. Kalan doksanbir çeşidin çıkarılmasını men'ettim beyefendi. (Durur. Başka sual var mı gibilerden bir an bekler ve daima Ağaoğlu'na hitap ederek sözünü tamamlar.) Şu hususun bilinmesini arzu ediyorum: ben, evvelemirde Adalet Partisinin hizmetinde değilim. Asıl hizmet hedefimiz Türk Demokrasisidir. Bu arada çalışmamızdan Adalet Partisi de memnun kalırsa ne âlâ efendim. (Gülümser ve susar.)

Neriman Ağaoğlu — (Susuşu dikkati çeken kocasına döner ve yüksek sesle) Samet ne susuyorsun? Evde cır cır öter, cevap veremiyeceğim suallerle beni sıkıştırır durursun. Hazır en selâhiyetlimiz karşında iken, ne diyeceksen söylesene! (Bu repliği sahnede uzunca bir sükût takip eder.)

İyi bir tiyatro yazarı olamıyacağımı biliyorum, sevgili okuyucum. Ama olmuşları yazarım, onu da sen iyi bilirsin.

diye okumağa devam etti.

Ahmet Bilginin bütün ikazlarına ve hattâ bir ara mikrofonu da kesmesine aldırmadan, ne kendisinin, ne de dinleyenlerin birşey anladıkları sözler söyledi.

Meclis. Başkanının bir Bakanın sözünü kesmesine kadar varan böyle bir olay, Meclis tarihinde belki de ilk defa vukubuluyordu. Dengizi dinleyenlerin anladıkları tek şey, onun, Bakanlığı garantiye almak için çırpınmakta olduğuydu. Çünkü, geçtiğimiz hafta içinde cereyan eden bazı olaylar, AP'nin Millî Eğitim Bakanım fena halde sıkıştırmıştı. Amasya Lisesinden açığa alman dört öğretmenin bir tertibe kurban gittikleri, bu tertibe âlet edilen öğrenciler tarafından basına açıklanmıştı. Öğretmenlerini suçlayan belgelere imza atmak için zorlandıklarım bildiren öğrenciler, durumu, noterden gönderdikleri bir mektupla

Bakanlığa da duyurmuşlardı. Dunun, hem Bakanlık ilgilileri ve hem de "öğretmen kıyımı" uzmanları için hiç de memnuniyet verici değildi. Bu yüzden İktidar ve organları, suçlu avına çıktılar. Anamur olayları sırasında açığa alınan sekiz öğretmenin suçsuz olduklarının anlaşılması üzerine Millî Eğitim Bakam Orhan Dengiz bir demeç vererek, Mersin Valisini suçladı. Millî Eğitim Bakam kendisini suçlar da, Vali boş durur mut O da hemen, kendisinin bir vali olduğunu ve Hükümetin arzusu üzerine iş yaptığını, yanlış bir iş yapmışsa bunun düzeltilmesinin Bakanlığa düştüğünü söyledi.

Kendisiyle ilgili bir gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmamasının görüşülmesinde konuşmaların 5 dakikayla sınırlı olması için çırpınan ve kürsüde, suçluların telâşı içinde bir takım sözler eden Dengizin bu, "dost ağlatıp düşman güldüren" duruma düşmesinin nedeni sadece, "öğretmen kıyımı" diye nitelenen icraatının Meclise getirilmiş olması değildir. Geçtiğimiz haftanın sonunda Milli Eğitim Tercüme Bürosunda olup-bitenler de Dengizi tutarsızlığa iten nedenler arasındadır.

Tercüme Bürosu hikâyesi

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki bir büroda yapılan toplantı o gün geceyarısına kadar sürdü. İlgililerin tutumunu ve cereyan eden son olayları bir kere daha gözden geçiren onüç dil ve kültür adamı, başka alternatif kalmadığını tartış masız kabul ettiler. Hemen orada kaleme alınarak imzalanan ve aynı gece "ekspres • taahhütlü" olarak postaya verilen uzun muhtıra şöyle sona eriyordu: "Bu durum karşısında, yıllardır üyesi sıfatıyla çalışmakla şeref duyduğumuz bir kültür organında çalışmaya devamda bir fayda ve imkân görmediğimizi teessürlerimizle bilgilerinize sunara."

Olay, geçtiğimiz hafta Cuma gecesi cereyan etti ve Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosunun onüç üyesi, mevcut şartlar altında görev yapamıyacakları gerekçesiyle istifalarını verdiler. Cumartesi günü öğleden sonra Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengizin eline geçen muhtıranın altında şu imzalar bulunuyordu: Prof. Bedrettin Tuncel, Prof. İrfan Şahinbaş, Prof. Suat Sinanoğ lu, Prof. Samim Sinanoğlu, Prof. Meliha Ambarcıoğlu, Prof. Hamit Dereli, Prof. Selâhattin Batu, Prof.

Orhan Dengiz
Davul kimde, tokmak kimde?

Melâhat Özgü, Tahsin Saraç, Salah Birsel, Nebil Otman, Lûtfi Ay, Şerif Saru.

Büronun yirmi yıllık emektarı ve başkanı Prof. Suut Kemal Yetkin ise, bundan bir ay kadar önce, aynı gerekçeyle, sessiz sedasız istifa etmişti.

Hemen hepsi, Türkiyenin tanınmış eğitimci ve sanatçılarından olan bu onüç kişiyi aynı günde ve toplu olarak istifaya zorlayan nedenler, Abdülhamit devrine bile rahmet okutacak olaylara dayanmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığına çöreklenen ve aslında AP dışında bazı aşın sağ çevrelerin emirlerini uygulayan bir kadro, daha göreve başladığı günlerden itibaren, Tercüme Bürosuna da el atmış ve her işe burnunu sokmağa başlamıştır. AP İktidarı na hizmet ediyor görünüp, aslında başka bir çevrenin amacına uygun işler yapan bu kadronun Bakanlık içindeki lideri, Kültür Müsteşarı Adnan Ötükendir. Ötüken, Bürodaki uzmanlara sürekli olarak baskı yapmış ve onlara güvenmediğini her haliyle belli etmiştir.

1939 yılında kurulan ve Tevfik İleri gibi bir Millî Eğitim Bakam zamanında bile tedirgin edilmeyen Tercüme Bürosuna kancayı takan ve eğitimciler arasında "Kültür Düşmanı", "Millî Eğitimin Elmalısı" gibi sıfatlarla tanınan Adnan Ötüken, işe, türkçeye çevrilen eserleri mutemet adamlarına inceletmekle başlamıştır. Bununla da yetinmeyip, Talim Terbiye Kurulu ve Bakanın onayından geçmiş, çevrilecek kitaplarla ilgili listeleri, bir dedektif titizliğiyle, yeniden gözden geçirmiş, tir. Fransız şairi Paul Valery'den yapılmış bir çeviriye dışardan eklemeler -ve tabiî, solculukla ilgili- olabileceğini düşünerek, eserin aslıni istemiştir. İngiliz yazarlarından birinden çevrilen bir tiyatro eserinin başına da aynı iş gelmiştir. Irkçı diye tanınan Ötüken, eseri didik didik ettirip, "muzır" eklemeler yapılıp yapılmadığını araştırmıştır.

Arı türkçe korkusu

Kültür Müsteşarı Adnan ötükeni en çok tedirgin eden şeylerden birisi de, tercümelerdeki arı türkçedir. Bir zamanlar, kendi hazırladığı bir kitaba "Bibliotekçinin el kitabı" adını koyacak kadar türkçeyi seven Ötüken, sık sık Tercüme Bürosuna gelerek, buradaki uzmanlara arı türkçeden yakınmış ve çevirilerin osmanlıca olmasına dikkat edilmesini istemiştir. Hattâ bu arada çok ilginç bir olay da cereyan etmiştir: Tiyatro yazarı Güngör Dilmenin çevirdiği "Persler" adlı oyun, Büro uzmanları tarafından üstün başarılı bulunmuş ve Dilmene ödül verilmesi kararlaştırılmıştır. Ötüken bu eseri, maiyetindeki "zehir hafiye"lere inceletmeyi ihmal etmemiş ve çeviriyi "çok türkçe" bulmuş olacak ki, **hemen** Güngör Dilmene bir mektup yazarak, bu önemli hatayı düzelttiği takdirde kitabın basılabileceğini bildirmiştir. Ayrıca, Hayrullah Örs tarafından çevrilen ve Tercüme Bürosu tarafından beğenilmeyen bir eseri, kanuni yetkilerinin dışına çıkarak bastırtmıştır. Bazı "yârân"ın çevirileri ise, daha mevcutları varken ikinci baskısını yapmıştır.

Halbuki aynı Ötüken, 1942-47 yılları arasında, aynı Bakanlığın Yayın Genel Müdürlüğünde de çalışmış ve o zaman dilimize çevrilen yüzlerce klâsik eser karşısında "gık" bile diyememiştir.

Millî Eğitimin bugünkü durumundan birçok AP'li dahi şikâyetçidir. Bunlardan bazıları, Orhan Dengizin başarısızlık nedeni olarak Adnan Ötükeni görmekte, bazıları ise "bu başa bu tarak" demekle yetinmektedirler. Millî, Eğitimde olup-bitenlere bakıp da, dizginlerin Bakan Orhan Dengizin mi, yoksa Kültür Müsteşarı Adnan Ötükenin elinde mi bulunduğunu söylemeğe imkân yoktur. Millî Eğitim Bakanlığı her kesimiyle tam bir "kaynayan kazan" durumundadır.

XVII

Eski M.B.K.'nin Gürsel tarafından lâğvedildiğini Kurtuldan öğreniyorum — Cemal Gürselin 13 Kasım akşamüstü yaptığı basın toplantısı — 14'ler niçin tasfiye edildi? — İsmet Paşa Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde — İsmet Paşa hastalanıyor — Yassıadada komik şeyler oluyor

Eski M.B.K.'nin Cemal Gürsel tarafından lâğvedilip yerine bir yenisinin kurulduğunu İstanbulda, Kurtulun Ankaradan ettiği telefonla öğrendim. Kurtul tebliğin radyodan verileceğini bildiriyor, Gürselin akşamüstü Çankaya Köşkünde bir basın toplantısı yapacağını söylüyor, derhal Ankaraya gelmemi istiyordu. Öğle uçağında bir yer buldum ve Başkente hareket ettim. Uçakta yanımda bir kurmay subay vardı. Gözüm kendisini bir yerden ısırıyordu ama, bulup çıkaramadım. Ben tanımadığım kimselere bir türlü, bir lâf bulup edemem. Hatta bilmediğim bir dükkâna girsem, alışveriş yaparken terlerim. Yanımdaki ufak tefek, zayıf kurmay da aynı tabiatta olmalı ki o da bana bir şey söyleyemedi. O gazetelerini açtı, ben gazetelerimi açtım, güzel bir havada Ankaraya kadar öyle uçtuk. Kurmay subay gayet sakin görünüyordu.

O akşamüstü, Kurtulla birlikte Çankaya Köşküne gittiğimizde ve Devlet Başkanının gazetecileri beklediği alt kat salonuna girdiğimizde bir de baktım, bizim kurmay subay orada. Kurtula subayın kim olduğunu sordum. "Bilmiyor musunuz?" dedi. "Gözüm ısırıyor, ama.." cevabını verdim. Rafet Aksoyoğlu olduğunu söyledi. Aksoyoğluyla -Komitenin her zaman, aklı en başında üyelerinden biri olmuştur- çok daha sonraları ahbap olacak ve kendisiyle ilgi çekici konuşmalar yapacaktık. "Çok daha sonraları" dediğim, seçimlerden sonra..

Cemal Gürseli ben ilk o basın toplantısında tanıdım ve çok beğendim. Üzerinde Orgeneral üniforması vardı. Etrafında yer almış bulunan yeni M.B.K. üyeleri, daha doğrusu, eskilerden kalanlar da resmî elbiseliydiler. Havada hem bir ciddiyet, fakat hem de bir canlılık ve ferahlık hissediliyordu. Cemal Gürsel sakin, soğukkanlı ve kendisinden emin görünüşlüydü. Bir önemli operasyon yapmış, operasyon muvaffak olmuştu. Akşam, elbette ki dramatik bir günün akşamıydı. Buna rağmen Devlet Başkanı irticalî konuşmasını tam bir devlet adamı olgunluğu içinde yaptı, sorulara en iyi cevapları verdi. Gürsel hakkında o zamana kadar, bilhassa Alpaslan. Türkeşin gayretiyle, bir "başkası tarafından idare edilen adam" intibaı yaratılmıştı. İhtilâlin başının basın toplantısına giden arkadaşlarım hep, bu intibaı söylerlerdi. Türkeş Devlet Başkanının kolunu çekermiş, eteğini çekermiş, lâfına karışırmış, elinden cevap metnini alıp kendisi okurmuş. Gerçi ben bu intibaa hiç bir zaman fazla kıymet vermemiş, sahiden "başkası tarafından idare edilen adam"lara idare edenlerin bu şekilde muamele etmelerini akıllılık saymadığım için Gürselin daha ziyade, böyle görünmeyi tercih ettiğine inanmışımdır ama gene de o akşam, Çankayada gördüğüm adam tatlı bir sürpriz oldu. Tabii Gürsel o sırada, henüz, rahatsızlanmamıştı.

Devlet Başkanının o akşam ve daha sonraları, 14'ler hakkında söylediklerini her hangi bir gazetenin koleksiyonlarında bulup okumak kabildir. Böyle darbelerden sonra, bertaraf edilenler konusunda bir takım mübalâğalara başvurmak âdettir. Nitekim bu, nasıl 27 Mayıstan sonra D.P. kodamanları hakkında yapılmışsa 18' Kasımdan sonra da 14'ler hakkında yapılmıştır. Ama sanırım, 27 Mayıstan o tarihe kadar cereyan edenleri anlatırken operasyonun temelinde yatan gerçek sebebi de gözlerin önüne sermişimdir. 13 Kasımda, 27 Mayıs hareketini bir, asker! idare tarzında devam ettirmek isteyen görüş mağlûp oluyor, sivil demokratik rejime bir an önce geçilmesini doğru bulan cereyan İktidara tam hâkim duruma geliyordu. 13 Kasımdan 1961 seçimlerine hiç müşkilâtsız gidildiğini söylemek istemiyorum. O yolda aşılan çetin engelleri de anlatacağım. Fakat 13 Kasımda bir tehlike bertaraf ediliyordu: Türkiyede kan dökülmesi ve Ordu içinde silâhlı çatışma.

Burada bir kanaatimi ifade etmem lâzım. Ben 14'lerden bir kısmıyla, yurda döndüklerinde tanışıp samimî görüşmüşümdür. Komitede kalanların arasından dostluk ettiğim kimseler de vardır. 14'ler, iktidarlarını bir askerî idare şeklinde devam ettirebileceklerine inanırlar, baskına uğradıklarını, kendilerini bertaraf edenler kadar mahir davranmadıklarım sanırlar, 23'lerden bazılarından da, pek âlâ kalabilecekken, memleketin menfaatini başka yönde gördüklerinden iktidarı sivillere bıraktıkları görüşünü duymuşumdur. Hatta bunların bir kısmı, şimdi, hadiselerin aldığı sekil karşısında, kalmadıklarından dolayı pişmandırlar ve

hata ettiklerini düşünmektedirler. "Daha kalmamız lâzımdı, ortamı düzeltmemiz gerekirdi" demektedirler.

Bunlar, bence, aslında 27 Mayısın ne olduğunu iyi anlamamanın doğurduğu hatalı teşhislerdir. M.B.K.'nin esasını teşkil eden subayların bir ihtilâlin hazırlığına yıllar önce başladıkları, halkalar, zincirler kurdukları artık bilinmektedir. Ama D.P. İktidarı bir 28 Nisan yaratmasaydı -28 Nisanın hadiselerini kastetmiyorum, o günün havasım söylüyorum- hiç bir kuvvet Türkiyede 27 Mayısı doğuramazdı. 27 Mayısta, eften püften kurulmuş bir mekanizma sanki dünyanın en mükemmel teşkilâtıymış gibi, bir elektronik beyin hassasiyetiyle işlemiştir. O sabah, ihtilâlcilerin elindeki kuvvet neydi ki? Fazla çekingen birlik komutanlarına gösterilecek yazılı emirler bile bir general bulunarak zor sağlanmıştır. Bütün Türkiyede Ordunun ve halkın, kendiliğinden, aynı yönde hareket etmesi, verilmemiş emirlerin verilmişcesine aynı anda, hareketten hiç haberdar edilmemiş kimseler tarafından tatbikata konulması bir tek sırrın neticesidir: Şartların. "Kahrolsun Diktatörler!" diye bağıran kuvvetlerle gelmiş bir ihtilâlin diktatorya, hem de askerî diktatorya olarak devam edebileceğini sanmak dahi eşi az bulunur bir gaflettir. Düşünmek lâzımdır ki *22* Şubatın maceracıları, 27 Mayısın ihtilâlcilerine nazaran mukayese kaldırmayacak kuvvetlere sahiptiler ve o birlikleri harekete geçirmişlerdi. Ama şartlar bir ihtilâlin şartları olmadığından maceracılar hüsrana uğramışlardır. Bu hüsranı sadece, maceracıların çaplarının küçüklüğüne vermek doğru bir teşhis olmaz. 13 Kasım günü 14'leri tasfiye edenler sadece 27 Mayısı değil, aynı zamanda o 14 kişinin ve kendilerinin kellelerini kurtarmışlardır.

Gürselin basın toplantısının akşamı, İhtilâlin başı hakkındaki intibaımı İsmet Paşaya anlattım. Ayten Sokaktaki ev yeniden askerî muhafaza altına alınmıştı. Bu, Cemal Madanoğlunun bir tedbiriydi. Kalanlar, İsmet Paşanın varlığının memleket ve İhtilâl için ne kadar önemli olduğunu biliyorlardı. Ama İsmet Paşayı, kendisinin de, başkalarının da hiç bilmediği bir tehlike bekliyordu. Bu tehlike 19 Kasımı 20 Kasıma bağlayan gece, sabaha karşı, saat ikibuçukta patlak verdi.

İsmet Paşa, 14'lerin tasfiyesini memnun-

Bu resim 13 Kasım **1960** akşamı, Çankaya Köşkünün **bir** alt **kat** salonunda, Cemal Gürselin basın toplantısı sırasında çekilmiştir. Resimde görünenler, M.B.K.'nin kalan üyeleridir. Çankayada o akşam canlı, **ferah bir** bava vardı. Ben Gürseli yakından, o toplantı sırasında ilk defa Kördüm ve çok beğendim. Başkan o sırada henüz hastalanmamıştı.

lukla karşıladı. 14'lerin aklından geçenleri biliyordu, bunun getireceği -kendilerine ve memlekete- tehlikeyi de görüyordu, "İsmet Paşa unsuru" 27 Mayısta ihtilâlcilerden yana işlemişti. Çünkü ihtilâlciler. Menderesin elinde öldürülmeye kalkışılan demokratik rejimin -o gün ve bugün, İsmet Paşa için önem taşıyan tek ideal- savunucusu olarak harekete geçmişlerdi. Bu ideale ihanet etmeye kararlı olanlar, tıpkı Menderes gibi, karşılarında elbette ki "İsmet Paşa unsuru"nu bulacaklardı. Nitekim 13 Kasım operasyonunda da, 22 Şubatta da, 21 Mayısta da bu unsur başarının hangi tarafta kala* cağının tayininde en büyük payı aldı. Bu unsur daha sonraları da, başka hevesler belirdiğinde aynı rolü oynayacaktır ya..

İsmet Paşa, 14'lerin tasfiyesinden Uç gün sonra, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinin konferans salonunda Atatürk hakkında bir konuşma yaptı. Toplantı, Atatürk haftası münasebetiyle tertiplenmişti. Bu, on yıldan beri İsmet Paşanın bir üniversitede yaptığı ilk konuşmaydı ve son hadiseler üzerine daha da fazla önem kazanmıştı. Ben o gün İstanbuldaydım. Yassıada duruşmalarını takip ediyordum. Hikâyeyi, o haftanın Pazar günü alelacele Ankaraya koşup geldiğimizde kayınvaldemden işitmişimdir.

Salon, ayakta duracak bir tek yer kalmamacasına doluymuş ve bunun neticesi son derece sıcakmış. Konuşmacılar Prof. Âfet İnan, Sabiha Gökçen gibi Atatürkün yakınları, ondan hatıraları bulunan kimselermiş. İsmet Paşa, muazzam bir tezahürat içinde salona girmiş. Gençler kendisini çılgınca alkışlıyorlarmış. İlk sözü Prof. Âfet İnan almış. Demiş ki: "Aramızda, kendisi tarih olan bir şahsiyet var. Onun için, hep beraber onu dinleyelim."

İsmet Paşa çoşkun bir alkış tufanı, tezahürat arasında kürsüye gelmiş ve birbuçuk saat Atatürkü anlatmış. Onun devrimlerinin manasını söylemiş. Bu arada Ordudan da bahsetmiş ve subayların demokratik bir idareye taraftar olduklarını belirtmiş, nitekim ihtilâli yapar yapmaz sivil bir hükümet kurduklarını hatırlatmış. 27 Mayısın hedefinin bu olduğunu bildirmiş. Gençler bu sözler üzerine daha da fazla heyecana gelmişler. İsmet Paşa konuşmasını tamamlayıp kürsüden indiğinde dört bir yanı sarılmış. Kendisine subaylar yol açmışlar, otomobiline kadar onlar götürmüşler. Kayınvaldem "Paşa o akşam çok yoruldu, bilhassa fazla sıcak onu rahatsız etti" dedi.

İsmet Paşa ertesi sabah Finlandiya Büyük Elçisini kabul etmiş. Günlerden Perşembeydi. Cuma günü Emin Dırvanayla konuşmuş, akşamüstü Anadolu Klübüne gidip bezik oynamış. Gece yemekte Raif Aybar varmış. Onunla geç vakte kadar politika görüşmüş. Cumartesi sabahı ll'de misafiri varmış: Eski generallerden Pertev Paşa. Öğleden sonra biraz istirahat etmiş. Gece, sabaha karşı ikibuçukta bir kalp kriziyle uyanmış. Evvela ne olduğunu anlamamış, basit bir ağrı sanmış. Hanımını bile hemen uyandırmamış. Fakat ağrının mahiyetinin ne olduğunu anlamakta gecikmemiş. Eve derhal, hemen karşıda oturan Prof. Zafer Paykoçu çağırmışlar. Prof. Paykoç İsmet Paşanın önemli bir kalp krizi geçirmekte olduğunu tesbit etmiş, derhal gerekli tedbirleri almış.

Bize kayınvaldem ertesi sabah, Ankaradan telefonla durumu bildirdi. Ömerlere de haber vermiş. Öğle uçağında dört kişilik yer bulduk ve alelacele meydana koştuk. Uçağın hareket saatine on dakika kala meydana ulaştığımız halde uçağın kapılan kapanmıştı. Uçak bizi almadı ve kalktı gitti. Hırsımdan deliye dönmüştüm. Meydan komutanı olan hava yarbayıyla bir hayli tartıştık. -Sonradan bu, bir dostluğun başlangıcı oldu ya..-. Ankaraya gitmekte niçin acelemiz bulunduğunu da söyliyemiyorduk. Meydandan Ayten Sokağa telefon ettik, hem durumu anlattık, hem İsmet Paşadan haber sorduk. Kayınvaldem üzgün bir sesle "iyi" dedi. Nihayet akşam eve vardığımızda hastalığın sandığımızdan, daha doğrusu kayınvaldemin bize söylediğinden çok daha ağır olduğunu gördük. Paşayı yatağına, oturmakla yatmak arasında bir vaziyette koymuşlardı. Arkasında yastıklar vardı. Yüzü bembeyazdı. Konuşması yasak edilmişti. Elini öptük. Munis bir şekilde gülümsedi. Kendisini hiç bu kadar bitkin görmemiştim. Prof. Paykoç, gelen krizin ağır bir kriz olduğunu saklamadı. Tehlikenin devam edip etmediğini sordum. Başıyla, ettiği işaretini verdi, fakat merak etmememizi, asıl önemli anın geçirildiğini söyledi.. Nitekim Prof, Paykoç ancak on gün sonra, Kasımın otuzunda, İsmet Paşaya nekahat devresine girdiğini bildirecektir. Kalp krizi elbette ki bir talihsizlikti. Ama doktor olarak Zafer Paykoçu bulmak bir talih teşkil etti.

İsmet Paşanın hastalandığı, tabii, gecikmeden duyuldu. Dr. Paykoçun tavsiyesiyle İstanbuldan, konsültasyon için meslekdaşları geldi. Şimdi bunlardan Reşat Garanı ve Muzaffer Esatı hatırlıyorum. İsmet Paşayı beraberce muayene ettiler, tedavinin aynen devamını kararlaştırdılar.

Gazeteciler tabu en fazla merak izhar eden kimselerdi ve her zaman olduğu gibi beni arayıp duruyorlardı. İstanbuldan doktorlar gelmişti, İstanbuldan İsmet Paşanın çocukları gelmişti Olağanüstü bir halin bulunduğu anlaşılıyordu. Ne vardı? İsmet Paşanın rahatsızlığı neydi? Doktorlarla mutabık kalarak buna

ihtilâl devresinin en civcivli zamanında, gerçi 14'ler İktidardan uzaklaştırılmışken, fakat çok şey İsmet Paşayla Cemal Gürselin şahsına bağlıyken iki lider de önemli birer rahatsızlık geçirerek yatağa düştüler. İsmet Paşanınki kalp kiriziydi, Cemal Gürsel ise bir felç geçirdi. İsmet Paşa eşiyle birlikte ilk nekahat gezintilerine çıkarken bu sefer Gürsel, Çankayada, menhus hastalığını yenmeye uğraşı yordu.

"bronşit" dedik. İsmet Paşa ani bir bronşit geçirmekteydi, Sağlık Şûrası toplantısı için Ankaraya gelen doktorlar konsültasyon yapmışlardı, tedavisini Prof. Paykoç devam ettiriyordu. Ateşi düşmüştü, fakat bir süre misafir kabul etmeyecekti. Halbuki bu sırada İsmet Paşa, Ayten Sokaktaki küçük evin üst katında bulunan yatak odasında ölümle sıkı bir mücadele vermekteydi Bu mücadelesini, başka bir çok mücadelesi gibi zaferle bitirmeyi bildi. Bunda, yaşama azmi tıbbın getirdiği yardımlar kadar büyük bir rol oynadı. İsmet Paşa, nekahat devresine kadar olan on gün hemen hiç bir şeyle meşgul olmadı. Konuşması gibi gazete okuması da yasak edilmişti. Kriz çok şükür, bir daha gelmedi.

O sıralar Ankara en civcivli günlerini yaşıyordu. Evlerinde tutuklanmış bulunan 14'ler oralardan alınıp askerî emniyet altına konulmuşlardı. Kendilerinden en fazla çekinilenler "İki Orhanlar" idi: Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı. Orhan Kabibay Mürted hava alanına getirilmiş, Orhan Erkanlı ise, muhafazası için Erzuruma gönderilmişti. Bir kaç gün sonra bunların yurt dışına sevkleri muamelesi başladı. Giderlerken hemen hepsinin yanında bir veya iki havacı, yahut denizci subay vardı. Sevkıyat hiç hadisesiz oldu. Gürsel duruma hâkimdi. Memleketin bütün sağlam kuvvetleri kendisinden yana olduklarım belirtiyorlar, telgraflar çekiyorlar, tebliğler yayınlıyorlardı.

Ama bence başka bir kaç hadise, bundan daha fazla önemliydi. Karışık bir M.B.K.'nin memlekete hâkim olduğu günlerde bazı hatalı tasarruflar yapılmıştı. 14'lerin tasfiyesiyle bunların tamir edileceği ümidi 13 Kasamı takip eden ilk günlerde belirdi. Anlaşılmaz -yahut, 14'lerin aklındaki hatırlanacak olursa kolay an-

laşılır- bir "C.H.P. düşmanlığı" ihtilâlcileri muallâkta bırakmış, idareyle, daha doğrusu İktidarla bu partinin arasını açmıştı. Açılan bu araya, Peyami Sefa tipi adamlar girmişlerdi. Bunlar gazetelerinde, bilhassa Türkeşin himayesi altında, D.P. devrindekini aratmayacak tarzda ve şiddette bir "C.H.P. aleyhtarı kampanya" güdüyorlardı. 14'lerin Komiteden uzaklaştırılmalarıyla bu hava kayboldu. Feyzioğlu, arkadaşlarıyla birlikte Kurucu Meclisin anayasasını biran önce Gürsele vermeye çalışıyordu. Kurucu Meclisle birlikte siyasî faaliyet aleniyete intikal edecek, Komitenin kapalı kapıları arkasında kararlar almak devri kapanacaktı. Peyami Sefaya gelince o, Türkeşin yurt dışına gönderilmesinin hemen akabinde, çalıştığı Havadis gazetesinden bir mektup aldı: Gazeteyle ilişkileri kesilmişti!

Bunun daha önemlisi, Komite Yassıada duruşmalarının süratlendirilmesinin çarelerini düşünmeye başladı. Ben tekrar istanbula dönmüştüm, Ada seferlerine devam ediyordum. Birbirinden komik ve önemsiz davalar birbirini takip ediyordu. Bir Vinileks, bir de İpar davasının ciddi temeli vardı. Onun yanında yok "Değirmen Davaları", yok "Bebek Davaları", yok "Barbara Davaları" İhtilâlin gerçek sebeplerini tek tek ortadan kaldırmaktaydı ve duruşma salonunu zaman zaman bir tiyatro salonuna çevirmekteydi. Barbara, Refik Koraltanın, hasta olan eşine baksın diye Almanyadan getirttiği genç ve gürbüz mürebbiyenin adıydı. Bunun için aldığı iki kuruşluk döviz, Meclis Başkanıyla Maliye Bakanını İhtilâl Mahkemesinin önüne getirmişti. Bu kadarla kalsa, gene iyi: Davanın başladığı gün Başsavcı Egesel kalktı ve o incecik, tadsız sesiyle iddianameyi "Barbara Stanwyck"ten bahsederek okudu. Refik Koraltanın avukatı tabii fırsatı kaçırmadı, söz alarak müdahale etti. Koraltanın evine gelen mürebbiyenin adı Barbara Kutzke idi. Alaylı bir sesle ilave etti:

"— Malûmu âliniz, Barbara Stanwyck amerikalı bir sinema artistidir ve davamızla bir ilgisinin bulunduğunu da pek sanmıyorum.."

Ciddiyet, bir takım celselerde, Yassıadadan böylesine uzaklaşmıştı.

Bir başka celsede, "Bebek Davası"nda, Başbakanın kasasından çıkan kadın donu ile açık fotoğraflar bahis konusu olduğunda Ad-

1960 ile 1961 arasında M.B.K. ile Hükümet, halayının ilk günleri hariç hep ayrı hava çalmışlardır. Gerçi kudret M.B.K.'ndeydi ama Bakanlar kendi teşkilâtlarının başında olduklarından gidişe tesir ediyorlar ve kendilerine göre bir politika güdebiliyorlardı. Kurucu Meclis tasarısı üzerindeki görüşmelerde, akıllarında kendi kuracakları parti bulunduğu için Ekrem Alican ve Nasır Zeytinoğlu, Feyzioğlunun hazırladığı metin üzerinde hayli değişiklik yapmak için çalıştılar.

nan Menderes bunların kendisine Refik Koraltan tarafından verildiğini ileri sürdü. Koraltanın bu tarz "eşya"ya ne kadar merakı olduğu bilindiğinden salon bir anda kahkahalarla doldu. Menderes bundan cesaret alıp ilave etti:

"— Bunları ne yapabilirdim ki, Reis Beyfendi? Atamazsın, satamazsın.."

Yeni bir kahkaha tufanı, Başkan Başol tarafından güç bastırıldı.

O günler Ankaradaki temayül bu tarz davaların biran önce ortadan kaldırılması ve Yassıada işinin süratle tamamlanmasıydı. Görülmemiş miktarda dosya, muhakemeleri yapılsın diye Yassıadaya gönderilmişti. Bunların her birine bakılacak olsa, duruşmalar beş yılda ancak biterdi. Gergi bunlardan büyük bir kısmı, yeni M.B.K.'nin aldığı bazı kararlarla başka yerlere aktarıldı ama, bu sefer de Yassıada Mahkemesinin Başkanı ve üyeleri yaptıkları işten biraz fazla hoşlanır olmuşlardı ve avantajlı rollerini oynadıkları piyeslerin çabuk bitmesini, repertuarın çabuk tükenmesini istemiyorlardı. iktidarda hep kalmak isteyenler Yassıada duruşmalarını mümkün nisbetinde uzatmaya çalışmışlardı. Onlar gittikten sonra "teatral durumlar"a merak, 1961'in Sonbaharına kadar Yüksek Adalet Divanını ayakta tuttu. Divan en önemli davayı, Anayasanın ihlâli davasını mükemmel gördü ama, ona sıra gelinceye kadar ele alınmış bulunan dosyalar ve onların konuları havayı çoktan, çok geniş ölçüde değiştirmişti.

Bu, İhtilâlin talihsizliklerinden biri oldu.

Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları Kurucu Meclis Anayasasını Gürsele, kendilerine verilen mühletten pek kısa bir zaman sonra, 21 Kasımda takdim ettiler. O gün İsmet Paşa, Ayten Sokaktaki evinde tam karantina altındaydı. Bilmiyorum, tasarının tamamlanacağı tarih hakkında bir bilgisi var mıydı. Fakat hastalanıncaya kadar çalışmalardan daima haber almış, maddelerle ilgilenmiş, bilhassa üyelerin tertip tarzı ve nisbeti, seçilme şekli üzerinde durmuştu. Feyzioğlu bir kaç kere, İsmet Paşaya bizzat malumat vermişti. Başka hususlarda, partili arkadaşlarıyla görüşmüştü. Memleketin içinde bulunduğu hava, Mecliste C.H.P.'nin hâkim olacağını belli ediyordu. Mesele, Meclisin yetkilerinin ne olacağıydı. Feyzioğlu, arkadaşlarıyla beraber Başbakanlığa gidip te tasarıyı Devlet Başkanına verdiğinde bilinen, bu Meclisin, referanduma sunulacak esas Anayasayı hazırlayacağıydı. Böylece Cumhuriyetin bu en esaslı yasası bir "ilim komisyonu "nun veya bir "ihtilâl komitesi"nin elinden almıyor, müzakerelerini açık yapan bir meclise veriliyordu.

Gürsel, Feyzioğlu ekibinin hazırladığı tasarıyı önce Hükümete götürdü. Orada, bu tasarının ilk görüşmesi yapıldı. Hükümet tasarının bazı maddelerinde değişiklikler kararlaştırdı. Değişikliklerin bir tek hedefinin olması kimsenin, tabii bu arada C.H.P.'lilerin gözünden kaçmadı: Hepsi C.H.P.'ye karşıydı, daha doğrusu, Kurucu Mecliste bir C.H.P. hâkimiyetinin bulunmasına karşıydı. Bazı Bakanlar C.H.P. aleyhtarlığında o derece ileri gittiler ki Ankarada havanın yeniden mi değişmekte olduğu şüphesi bir ara esmedi değil. Bu hareketin başını çekenler Ekrem Alican ile Nasır Zeytinoğluydu. Bunların arzusu, Kurucu Meclise partiler kontenjanının dışından gelecek üyelerin partisiz olmalarının teminiydi. Partilere ayrılan kontenjanı da, Hükümet düşürdü. Feyzioğlu Komisyonu 70 civarında bir üye sayısı tesbit etmişti. Hükümet 50 üyeyi kâfi gördü.

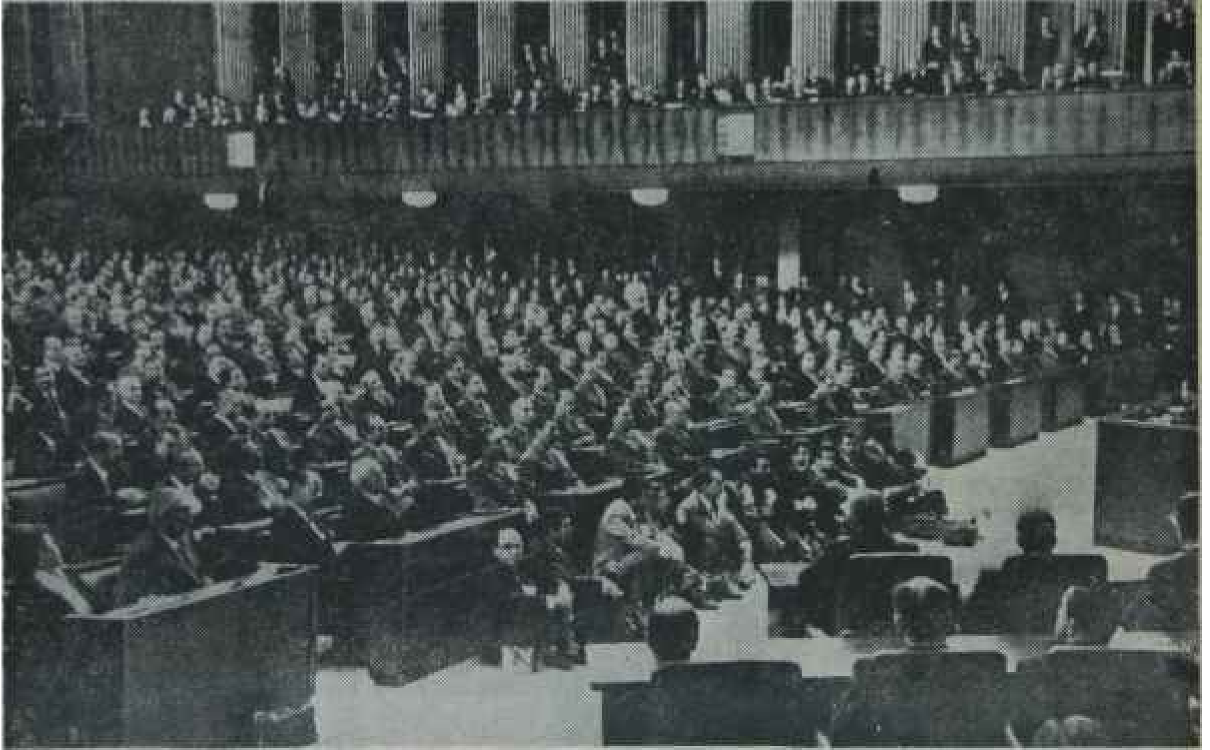
Burada,, işin içindeki işi anlatmalıyım. Hükümet bir takım tarafsız kimselerden müteşekkildi. Bunların çoğu, yerlerinden alınıp getirilmişler ve Bakan yapılmışlardı. Politika virüsü Koch basili gibidir: Girdiği yerden kolay çıkmaz. Çiçeği burnunda Bakanlar da politika hayatından ayrılmak istemiyorlardı. Şimdi, siyasî faaliyet başlamak üzereydi ve yeni bir-partinin kurulacağı herkesin malûmuydu. Bunun çalışmaları açıktan yapılıyordu. Kurulacak teşekkülün lideri diye de Ekrem Alicana bakılıyordu. Kurucu Meclis yeni siyasî hayatın forumu olacaktı. Oraya sokulacak tarafsızlar pek âlâ, müstakbel partinin iskeletini teşkil edebilirdi, oradan istifadeli transferler yapılabilirdi. Parti, Kurucu, Meclisin açılışına yetiştirilemeyeceğinden böyle bir imkân tek şartla kabildi: C.H.P.'nin karşısına, bir defa daha kanunî baraj kurmakla. Eğer partiler kontenjanının dışından gelecek üyelere partisiz olmak şartı koşulursa C.H.P., kendisine 50 kişilik parti kontenjanından düşecek hisseyle, yani en kabadayısı 85 kişiyle kalacaktı. Tabii Nasır Zeytinoğlu gibi Hükümet üyeleri buna bir makbul kulp da bulmakta zorluk çekmediler: C.H.P.'-nin yıpranmasını önlüyorlardı!

Fakat hadiselerin bu noktasında, beklenilmeyen bir gelişme oldu. M.B.K. artık, 14'lerin, yani C.H.P.'yi kendi ikballeri için rakip gören üyelerin de bulunduğu bir komite değildi. Yeni komite sivil demokratik rejime geçişi vazgeçilmez bir prensip kararı olarak benimsemişti. Bu rejimde Komite üyeleri kendi güvenliklerini bir C.H.P. İktidarında görüyorlardı. Yeni parti kurulacak, bu yeni parti eski Demokratların oylarını toplayacak.. Buna yardımcı olmaya, 22 M.B.K. üyesinin en ufak bir niyeti yoktu. 22 kişi kendi istikballerini de tayin etmişlerdi. Kurulacak Senatoda Tabii Üye olacaklardı ve bu görev ömür boyu devam edecek-

ti. 23 üncüsü ise Gürseldi. C.H.P. daha o günler bütün bunların teminatını vermişti. Durum böyle olunca Komite üyelerinin parti kurmaları, partiye katılmaları bahis konusu değildi. İktidarın seçimlerde C.H.P. tarafından alınması ne kadar kolaylaşırsa, M.B.K. bundan o derece memnunluk duyacaktı.

Kurucu Meclisin Anayasası Hükümette görüşüldükten sonra M.B.K.'ne gelecekti ve tasarı, Komitenin vereceği şekil altında kanunlaşacaktı. Hükümet ne değişiklik yaparsa yapsın son söz gene Komitenindi. Buna rağmen M.B.K. o günler, temayülünün ne olduğunu gösterişli bir tarzda ortaya koydu. Tasarı Hükümette görüşülürken Turhan Feyzioğlu Komiteye davet edildi ve hazırladıkları metin hakkında üyelere o bilgi verdi. Bu bilgi üzerine M.B.K.'nin Feyzioğlu Tasarısına Hükümet Tasarısından daha yakın olduğu gazetecilere duyuruldu. Komite bununla da yetinmedi. Hükümet işini bitirmiş bulunduğu halde Komitenin talebiyle tasarıyı tekrar ele aldı ve indirdiği partiler kontenjanım yeniden yükseltti. Kurucu Meclisin havası tesbit edilmiş, kaderi tayin olunmuştu.

Cemal Gürsel kendisini fena zedeleyen, sonra da hayatına malolan hastalığına işte bu sırada uğradı. Gelen bir felç Başkanı çok melekesinden mahrum bıraktı, ihtilâlin başının tedavisine hemen girişildi, Amerikadan bir mütehassıs getirildi. Askeri idarenin sivil demokratik rejime dönmesinin başlıca iki şampiyonu da kritik bir devreyi yataklarında, doktor nezaretinde geçirdiler. İsmet Paşa kalkar ve ilk yürüyüşünü evinin az ilerisindeki İsmail Rüştü Aksalın evine yaparken felç Cemal Gürseli yatağa düşürüyordu. Öteki eski asker gibi bu eski askeri de sağlam bünyesi ve kuvvetli yaşama azmi kurtardı. Ölüm veya bütün melekelerin kaybolması tehlikesi Gürselin de başından kalktı ve hastalığının ağırlığına nisbetle kısa sayılacak bir sürede Başkan, görevine döndü. Bu, tabii, Komitenin durumunu daha da sağlamlaştırdı ve Hükümete karşı kuvvetlendirdi. Zaten, aslına bakılırsa, bütün bu, 1960-61 devresinde Hükümet hiç bir zaman hukuken bir kudret olmadı. Kararlar daima M.B.K.'-nde alındı. Ancak bunların tatbikatında, topyekûn Hükümetin değil, fakat şahıs şahıs Bakanların rolü büyük. oldu. Nitekim seçimlere gidilirken, yani 1961 Yazında, M.B.K. kendisinin ve İh-

Kurucu Meclis yeni parlâmento binasında, nihayet açıldı. Mecliste C.H.P.'liler hâkimdi, fakat Meclisin yetkileri hudutluydu. Bir kudreti, M.B.K. elinde tutuyordu. Kurucu Meclisin açılmasından 1961 seçimlerine kadar iktidar "iki başlı kartal" oldu. Hattâ, arada başka kuvvetler de işe karıştığından kartal üç başa bile çıktı,

tilâlin güvenliği için şart saydığı "C.H.P. İktidarı'nın kurulmasını can-u gönülden arzular ve kendince bunun tedbirlerini, çarelerini düşünür, araştırır, hatta uygularken başta İçişleri Bakanı, Hükümetin bir çok üyesi, zaman zaman Cemal Gürselin de desteğiyle, C.H.P,'ye seçimi kazandırtmamanın gayreti içinde olacaklardır.

İsmet Paşa hastalığından sonra gazetecilerle ilk defa, Kasımın 28'inde görüştü. Gazeteciler Ayten Sokaktaki eve geldiler. İsmet Paşa, robdöşambrla fotoğraf çektirmekten hiç hoşlanmadığı halde onlara çeşit çeşit poz verdi. Hastalığı hâlâ bronşit olarak biliniyordu ve bir vahim kalp krizini atlattığından pek az kimsenin haberi vardı. Gazeteciler İsmet Paşadan, yeni parti havadisleri hakkındaki görüşünü sordular. İsmet Paşa bunu beklediğini, teşebbüsün hayırlı olmasını temenni ettiğini söyledi. Bir kaç hafta sonra da Ekrem Alican Maliye Bakanlığından istifa ediyor, bunu "siyasî hayatta daha serbest olmak için" yaptığını açıklıyordu. Ancak M.B.K. daha önce, kurulacak yeni parti konusunda bir bildiri yayınlamış, bununla kendisinin hiç bir ilgisi olmadığını belirtmiş, Komite üyelerinin veya Bakanların bir siyasî partiye ancak görevlerinden istifa suretiyle katılabileceklerini açıklamıştı.

Aralık ayında M.B.K. Kurucu Meclis Anayasasını, Feyzioğlu Tasarısı esasına göre kabul etti ve o ayın sonlarında üye seçimleri başladı. İllerden gelecek temsilciler için partili - partisiz tefriki kaldırılmış olduğundan hemen her yerde seçimleri -bu seçimler bir seçim kurulu tarafından yapılıyordu ve bu kurullarda çoğunluk C.H.P.'de idi- C.H.P. adayları kazanıyordu. Gerçi Anayasaya göre C.H.P.'nin kontenjanı 49 idi ama bir çok C.H.P. ileri geleni illerden temsilci olarak Kurucu Meclise geliyorlardı. Mesela Kemal Satırla Kasım Gülek Adana, Muammer Aksoy Antalya, Şevket Adalan İzmirde seçimleri kazandılar. İstanbul, temsilci olarak dört C.H.P.'liyi, daha doğrusu C.H.P. listesinin dört üyesini, İlhami Sancarı, Şahap Gürleri, Prof. Tunayayı ve Lûtfi Engini Kurucu Meclise gönderdi. Bu durumda C.H.P.'-nin Kurucu Mecliste tam bir hâkimiyet -ve çoğunluk- sağlaması güç olmadı.

Bu sırada, umumî efkâra aksetmemiş bir mesele hem M.B.K.'ni, hem Hükümeti, hem C.H.P.'yi adeta ateşe vermişti. İsmet Paşa, Kurucu Meclise girmek istemiyordu. İsmet Paşa bu temayülünü belli edince İsmail Rüştü Aksalda da tereddütler başladı. O da, Kurucu Meclise katılmayı reddediyordu. C.H.P.'nin Genel Başkanıyla Genel Sekreterinin katılmadıkları bir Kurucu Meclisin ise hükmü, kıymeti ne olacaktı?

İsmet Paşa, mazeret olarak geçirdiği rahatsızlığı söyledi. Rahatsızlığı elbette ki son derece önemliydi. Ama gerçek sebep bu değildi. ismet Paşa, Kurucu Meclisle M.B.K.'nin ihtilafsız geçinebileceğinden o tarihte kesinlikle emin değildi. Bir çatışma olursa ve kendisi de taraflardan birinin içinde bulunursa vaziyet gene karışacak ve çok şeye tekrar bağlamak gerekecekti. Sonra, böyle bir Mecliste İsmet Paşanın statüsü ne olacaktı? Ağırlığı ne olacaktı? En önemlisi, mensubu bulunduğu Meclisin rolü ve tesiri neydi ? Eğer bir askerî idareye sivil süs vermekten ibaret kalacaksa İsmet Paşanın dışarda olması kendisi için daha büyük kuvvetti.

Müzakereler, pazarlıklar uzun sürdü ve çetin geçti. Aksal da dayatıyor, eğer İsmet Paşa Meclise girmezse kendisinin de girmeyeceğini söylüyordu. İsmet Paşaya en fazla ısrar edenler M.B.K. üyeleriyle Turhan Feyzioğlu oldu. Bunlar bir doğru lâf söylüyorlar, İsmet Paşanın Kurucu Meclise katılmamasının İsmet Paşanın bu Meclisi boykot ettiği intibaını herkese vereceğini belirtiyorlardı. Böyle bir intiba ise, Anayasayı hazırlayacak olan bu topluluğun itibarını ve otoritesini sıfıra indirmeye yetecekti de artacaktı bile..

İsmet Paşa mesele üzerinde çok düşündü. Sonra, Kurucu Mecliste bulunmasının gerçekten şart olduğunu kabul etti. C.H.P. kendisine, altı kişilik de bir kontenjan hakkı tanımış, istediği altı kişiyi aday göstermesini kararlaştırmıştı. C.H.P.'de toplantı Aralık ayının 30'unda yapıldı. İsmet Paşanın tereddütleri o arada duyulmuş olduğu için gazeteciler hemen C.H.P. Genel Başkanından adaylığını koyup koymayacağını sordular. Koyacağı cevabını aldıklarında pek sevindiler. Hiç unutmam, bir tanesi:

"— Oh, Meclisin tadı şimdi geldi.." dedi.

Tabii, bir başka aday da İsmail Rüştü Aksaldı. İsmet Paşanın altı adayı dahil -bunlar Şefik İnan, Ziya Müezzinoğlu, Doğan Avcıoğlu, Enver Ziya Karal, Mümtaz Soysal ve İhsan Kabadayıydı ki bu sonuncusu İsmet Paşadan ziyade İsmail Rüştü Aksalın adayıydı- 44 kişi ilk turda gerekli oyu aldılar ve seçildiler. İkinci turda da beş kişi -bu arada Coşkun Kırca- bunlara katıldı, böylece, başlarında İsmet Paşanın bulunduğu 49 kişi tamamlandı.

Kurucu Meclisin yeni Parlâmento binasında açılması için artık her şey hazırdı ve askerî idare sivil demokratik rejime geçişin ilk hukukî adımını da atmıştı.

Gelecek Yazı

Kurucu Meclis işliyor ve
Anayana hazırlanıyor

Sanayi

Madalyonun öbür yüzü

Bütçe ve Plân Komisyonunda konuşan bazı milletvekilleri, "Anadol" markası ile piyasaya sürülmek istenilen otomobilin Türkiye şartlarına uymadığını, karoserisinin "monobloc" olmasının büyük bir mahzur teşkil ettiğini, bir tarafının kırılıp çatlaması veya ezilmesi halinde bütün karoseriyi değiştirmek zorunluğu doğacağını ispatlamaya çalıştılar. Fakat, montaj sanayii ile oynanmak istenilen ve yerli gerçek sanayiin doğmadan boğulmasını öngörmekten başka rolü bulunmayan bu tertipler karşısında alınması gereken bilimsel tedbirlerden bahsetmediler. Dedikoduyu zor aşan bağırmalarla işin içinden çıkma yolunu tuttular. Oysa meselenin içyüzü tamamen başkadır. Montaj sanayii, uzayıp giden bir gümrük oyunudur. Bu oyunun amacı, çeşitli malların o sayıda çeşitli ithalâtçılarının ithal imkânlarına set çekerek, ithalâtı otomobili monte etmeğe kalkışan firmanın tekeline vermektir. Otomobil ithal ederek, yüzde 140 oranında vergi alan devletin elinden bu imkânın kaydırılması ve belirli bir firmanın, otomobil ithali yoluyla, bütün bir ithal düzenine hakim olması sağlanmak istenmektedir. Yılda birkaç bin tane otomobil monte etmenin bir otomobil sanayii demek olmadığını, olamıyacağını bilmeyen yoktur. Şimdilik az sayıda montaj ile Türkiye piyasasına girmeğe kalkışan "Anadol"un zamanla bir hakimiyet kurmağa doğru gideceğinden şüphe edilmemelidir.

Hikâyenin başı

1966 yılının Aralık ayı ortalarında, Ankarada bazı vatandaşlar, çok ilginç bir törene çağrıldılar. Pahalı, parlak kartonlara basılmış çağrıya uyarak Ankaranın lüks Dedeman Oteline giden vatandaşlar, örtülerin altına gizlenmiş üç otomobilin siluetini farketmekte gecikmediler. Dedeman Otelinin lüks salonları, bu lükse uyacak giyinişte bir çok politikacı, iş adamı ve protokol davetlisini en iyi şekilde ağırlamak için hazırlanmıştı. Tören saati gelince, bir yetkili, nazenin otomobillerin üzerindeki örtüyü büyük bir dikkat ve heyecanla kaldırarak, pırıl pırıl üç arabayı, hazır bulunanların gözlerinin önüne serdi. Uzunlu-kısalı **nutuklar, adının** "Anadol" olduğu **söylenen bu sözde "ilk türk** otomobili"nin meziyetlerini, hünerlerini **ve üstünlüklerini saya saya** bitiremediler.

Söylenenler çok teknik rakamlardı. Motorun beygir gücü, silindir hacmi, piston kollarının **uzunluğu,** fren tertibatı... gibi bir sürü açıklama birbirini kovaladı. Karoserisinin "fibre glasse" olmasının otomobile üstünlük kazandırdığını da **sık sık** tekrar eden ilgililer, ellerindeki tokmakla karoserinin çeşitli **yerlerine** vurmak suretiyle sağlamlığını ispat etmeyi de unutmadılar. Dönen dolaplardan haberleri olmasına imkân bulunmayacak durumdaki kimselerle işin içyüzünü iyi bilen hinoğluhinler, "ilk türk otomobili"nin türk ekonomisine kazandıracağı büyük meblâğların hesabını yaptılar, arabanın yüzde kaçının yerli, ne kadar kısmının yabancı olduğuna dair, bilmeceyi **andıran** tartışmalara giriştiler.

Az gelişmişliğin kaderi

İddiaya göre, Anadol, Ford firmasının İngilteredeki kolu olan ve Consul otomobillerini yapan fabrikaların uzmanları tarafından, Türkiyenin özel şartlarına uygun olarak etüd edilmişti. Otomobil, en kısa zamanda yüzdeyüz yerli imalâta geçilecek tedbirler de düşünülerek hazırlanmıştı. Hazır bulunan birçok safdil, nihayet türk sanayiinin de otomobil yapacak seviyeye ulaştığını görmekten kıvançlı, caka satarcasına, otomobilin etrafında dolaşıyor, oynanan oyunun parasız propagandacılığını yapıyordu.

Ayni haftalarda, Pariste yayımlanmakta olan haftalık ünlü L'Express dergisi, İngilterenin Consul arabalarını imal eden Ford fabrikalarının, bazı ikinci dereceden firmalardan topladığı malzeme ile, Türkiye için yeni tip bir otomobil yapımına başladığını bildiriyordu. İçerdekiler yerli arabadan söz açarlarken, yabancılar bunun büyük bir yalan olduğunu ortaya koymak istercesine yayınlar yapmaktaydılar.

Gerçek olan şudur ki, dünyanın bütün az gelişmiş ülkelerinde oynanan montaj sanayii komedisi, yeni bir biçim altında Türkiyede de sahneye konulmuş bulunmaktadır. Adına Anadol denilen otomobilin şimdilik sadece adının yerli olduğunu söylemek mübalâğa değildir. Lâstiği yerli denilmektedir. Oysa lâstiğin ne gibi serüvenlerden geçerek Türkiyede imal edildiğini ve yediliğinin ne büyük bir yalan olduğunu söylemeğe lüzum yoktur. Boyası yerli denilmektedir. Makasları, kasası, kabloları, akümülâtörü yerli denilmektedir. Yerli sanılan bütün bu mallar, aslında, Anadolun yaşamağa koyulduğu büyük macerayı küçük ölçülerde yaşayarak geçip gelmiş sözde yerli mallardan başka bir şey değildir.

İşin acı olan yanı

Bütün mesele, yerli ve yüzdeyüz türk olan bir sanayi kurmaktır. Bunun örneklerini Doğuda ve Batıda da görmek mümkündür. Bugün Sovyetler Birliğinden, Romanyadan, Yugoslavyadan tutunuz da İspanyaya kadar birçok ülke, yabancı sermaye ile işbirliği halinde, otomobil montajına gitmektedir. Ancak, bu ülkelerdeki uygulamalarda son söz daima yabancı sermayeyi kabul eden ülkelerin yöneticilerinde kalmakta, montaj sanayiinin, yerli ve gelişen sanayii öldürmekle görevliymiş gibi davranmasına engel olunmaktadır.

Bizde ise, aslı yabancı malzeme ve lisanslarla yapılmış bazı mamul malların herşeyi yabancı olan bir otomobil üzerine takılmasını yerli sanayi sanmak saflığı bütün acılığıyla sürüp gitmektedir. Şimdiye kadar İnternational Hervester'den, Minepolis Moline Türk Traktörlerine kadar çeşitli alanlarda örneği bol bol görülen montaj maskaralığı yepyeni bir döneme girmiştir. Bu sefer küçük bir farkla sahneye çıkan oyun, türk kamuoyu ile açıkça alay etmekten korkmayacak kadar cüretlidir.

Çin

Bitmeyen Devrim

(Kapaktaki savaş)

Sovyet Başbakanı Kosigin geçen Aralık ayında Parise gittiği zaman, kendisiyle Elysee sarayında uzun görüşmeler yapan Başkan De Gaulle'ün Sovyet liderine yönelttiği soruların başında, Çin Halk Cumhuriyetinde neler olup bittiği geliyordu. Gerçi Kosigin böyle bir soruyu beklemiyor değildi ama, gene 4e ne cevap vereceğini şaşırdı, eliyle anlamı belirsiz bir işaret yapmaktan kendini alamadı. Ondan sonra da, acı bir gülümsemeyle, bu konudaki bilgisizliğini belirtmekten başka birşey yapamadı. Evet, bir süredir. Çin Halk Cumhuriyetinde önemli gelişmeler oluyordu ama, bunların -arkasında yatanları Moskovalı yöneticiler de anlayabilmiş değillerdi.

Bundan birkaç hafta kadar sonra, Birleşmiş Milletlerdeki bazı açıkgöz gazeteciler, belki birşeyler öğrenebiliriz düşüncesiyle, Sovyetler Birliğinin Dünyaevindeki temsil cisi Federenkoyu yakaladılar. Çin dili ve edebiyatı üzerinde bir otorite olmakla tanınan ve uzun yıllar Çin işleriyle uğraşan Federenko da, gazetecilerin ne öğrenmek istediğini duyunca, kafasını çaresizlikle sallamaktan öteye gidemedi. Evet, Federenkoya göre de Çin- Halk Cumhuriyetinde bir süredir bazı şeyler oluyordu ama, bunların anlamını o da sezebilmiş değildi.

Mao Çe-tung
Öküz ölünce..

Nihayet, bu konudaki en büyük sansasyonu, Hongkong kaynaklı bir haber yarattı. Bu habere bakılınca, Kosigin ile Federenkoyu mazur görmekten başka çare yoktu. Çünkü, Hongkongdaki bazı gözlemcilere göre, Çin Halk Cumhuriyetinde olup bitenleri çinliler bile anlıyamıyorlardı.

Düşen düşene

Oysa, Çinden gelen haberlere ilk nazarda bakılınca, ortada öyle pek de anlaşılamayacak gibi birşey yoktu. Geçen Ağustos ayından buyana, Pekinli yöneticilerin büyük çoğunluğu, sokağa dökülen gençlik kümelerinin bağırtı çağırtıları arasında ya kendi istekleriyle görevlerinden uzaklaşıyor, ya da zorla uzaklaştırılıyorlardı. Bu yaprak dökümü fırtınasının ilk kurbanı Pekin Belediye Başkam Peng Şen oldu.. Onun arkasından da, yakın arkadaşı ve Propaganda Bakanı Lu Teng-yi kayıplara karıştı. Bundan sonra fırtına biraz dinmişe benziyordu ki, 1966 yılının son günlerinde hava yeniden bulutlandı. Bu sefer çıkan fırtına daha yükseklerde esiyordu. Fırtınanın yeniden canlanmasıyla birlikte Devlet Başkanı Liu Şao-çi ile Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri Teng Hsiao-ping de yerlerinden sarsıldılar ve adları, Kızıl Muhafızların Pekin sokaklarına astıkları duvar gazetelerinin diline düştü. Şu satırların yazıldığı sıralarda, bu yöneticilerin her ikisi de çoktan işbaşından uzaklaştırılmışlardır. Hattâ alman bazı haberlere inanmak gerekirse, işbaşından uzaklaştırılmakla kalmayıp, kendilerini tutanlarla birlikte silâha sarılarak mukavemete başlamışlardır. Başka bazı haberlere göre ise, kendilerini öldürmüşlerdir. Gene alman haberlere inanmak gerekirse, Pekin duvarlarında kellesi istenenler arasında Başbakan Çu En-lay **ile** Dışişleri Bakam Şen Yi de vardır. Gerçi bu iki emektar yöneticiyi suçlayan duvar bildirileri bir gece içinde ortadan kaybolmuştur ama, bu gidişle bildirilerin yeniden ortaya çıkıp çıkmayacağını kestirmek kolay değildir..

Evet, eğer bu işbaşından uzaklaştırılanlar veya uzaklaşması istenenler büyük lider Mao Çe-tungun yakın çalışma arkadaşları olarak bilinmeselerdi, olup bitenleri anlamak o kadar zor olmayacaktı. Mao Çe-lungun, Kızıl Muhafızları kullanarak giriştiği hareket bir iktidar kavgası olarak nitelendirilecek ve böylece yorumlanacaktı. Fakat ne var ki geçen Ağustos ayından buyana "Büyük Kültür Devrirni"nin kurbanı olanların hemen hepsi, yerlerinden oldukları âna kadar, Mao ile yakın, işbirliği yapmışlar, Çini onunla birlikte yönetmişlerdi. Öyle olduğu halde şimdi Mao bunlara karşı milyonları harekete geçiriyor, eski arkadaşlarım binbir suça buluyordu. Mao neden böyle bir temizliğe kalkışmıştı ve ulaşmak istediği amaç neydi? İşte bu iki sorunun karşılığını şimdiye kadar kesinlikle veren çıkmamıştır.

Her kafadan ayrı ses

Çinli lider Mao Çe-tungun, altı aya yakındır yürüttüğü "Büyük Kültür Devrimi"ne neden kalkıştığı ve bu devrimden ne beklediği sorularına verilen karşılıklar pek çeşitlidir. Bazılarına göre, Çinde komünist düzeninin kurulmasından buyana Mao devamlı bir arama çabası içindedir. Aradığı şey, Çin şartlarına en uygun bir komünizm biçimidir. Buna ulaşmak için de, zaman zaman, kendi çizdiği politikada değişiklikler yapmakta, fakat büyük kütleler karşısında itibarım korumak için başarısızlıkların suçunu başkalarının üzerine atmaktadır.

Bazı yorumculara göre de, "Kültür Devrimi" Mao tarafından, ülke-

Liu Şao-çi
..ortaklık ayrılır

deki ihtilâl ruhunu canlandırmak ve ayakta tutmak için girişilmiş bir harekettir. Çin ekonomisi, son iki yıldır, 1958 yılından sonra karşılaştığı en önemli buhran dönemini yaşamaktadır. Maoya göre bu durumun nedeni, teknokratlarla bürokratların kaynağını rejimin eskimesinden alan bir kanıksamaya, hareketsizliğe düşmeleridir. Eğer ihtilâl ruhu kütleler tarafından yeniden benimsenirse, bu hareketsizlikten kurtulmak mümkün olacaktır.

Sovyet yorumcuları "Kültür Devrimi"nin Mao tarafından ülkedeki ekonomik buhran yüzünden ortaya atıldığı görüşüne katılmaktadırlar. Fakat onlara göre Maonun bunu yaparken amacı, kütlelerdeki ihtilâl ruhunu canlandırmak değil, kamuoyunun dikkatini ekonomik buhrandan daha başka yönlere aktarabilmektir. Sovyet çevreleri, izlediği yanlış ekonomi politikası yüzünden ülkedeki buhran ağırlaştıkça Maonun kamuoyunu oyalamak için "Kültür Devrimi"ni daha uzaklara kadar götürmesinden, hattâ işi, temeli 1965 yılında Lin Piao tarafından atılan ve uygulandığı takdirde dünyanın her köşesinde silâhlı çatışmalar çıkaracağı şüphe götürmeyen "ulusal savaşlar"a dökmesinden korkmaktadırlar. Bilindiği gibi, Lin Piao, "Büyük Kültür Devrimi"nin başladığı geçen Ağustos ayından buyana Mao Çe-tungun sağ koludur ve yazdığı bir makalede, geri kalmış ülkelerin komünist düzen altında tam bağımsızlığa kavuşabilmeleri için, dünyanın her kesiminde, "yeryüzünün şehirleri" diye adlandırdığı kapitalist ülkelere karşı halk ayaklanmaları çıkarılması gereğini savunmaktadır.

Nihayet, bazı gözlemcilere göre de. Çinin yönetimi 1958 yılından buyana Mao Çe-tungun elinde değildir. 1958 yılında, Liu Şao-çi ve Teng Hsiao-ping ikilisiyle Mao taraftarları arasında marksist teorinin Çine uygulanış biçimi ve rejimin dayanacağı kütleler arasında önemli görüş ayrılıkları çıkmış ve Mao, Liu-Teng ikilisi tarafından ikinci plâna itil miştir. Mao, uzun bir hazırlık döneminden sonra, şimdi yönetimi tekrar kendi eline almak ve kendi görüşlerini uygulama alanına koymak amacıyla bu "Kültür Devrimi"ne girişmiş bulunmaktadır.

Maonun Kızıl Muhafızları
Sonu olmayan gidiş

Çileli bir geçmiş

Görüldüğü gibi, bütün bunlar, bir kalemde yabana atılacak türden yorumlar değildir. Gerçekten, çin komünizmi kurulduğu günlerden başlayarak şimdiye kadar çok zor günler geçirmiş, bu koca ülke bundan çok önce yitirdiği/düzene hâlâ kavuşamamıştır.

Çin ülkesinin siyasal ve ekonomik bakımdan bütün düzenini yitirmesi, Batı üstünlüğü altına düşmesinden sonradır. Batı üstünlüğü altına düşünceye kadar, çinliler -bazan yabancı hanedanların liderliğinde de olsa- kendilerini iyi-kötü yönetiyorlardı. Fakat yabancılarla işbirliği yapmaya alışmış bir burjuvazinin gafil davranışları ve tarıma. dayanan bir Orta Çağ toplumu görünüşündeki sosyal yapısının verdiği imkânlar sayesinde XIX. yüzyılın ilk günlerinden başlayarak Çine sızan Batı, bu çin toplumunu Orta Çağdan alıp Karanlık Çağlara kadar geri götürmüştür. Özellikle çin halkına Hindistanda yetişen af yonu zorla yutturabilmek için İngiltere tarafından Çine açılan Afyon Savaşı sonunda imzalanan 1842 Nan king ve 1843 Bogue anlaşmalarıyla Batı üstünlüğü altına giren Çin, bundan sonra tam bir sömürge olmuş ve büyük acılar çekmiştir. Çini milliyetçilerinin Batı üstünlüğüne karşı her ayaklanması, bir öncekinden daha şiddetle bastırılmış ve her ayaklanma sonunda daha ağır şartlı anlaşmalar imzalanmıştır. İngilizlerin büyük Çin şehirlerinde kral saraylarını at ahırı, en güzel parkları manej alanı yaptırıp bunların kapılarına "Köpekler ve çinliler giremez" paftasını asmaları, çinlilerin herhalde kolay kolay unutup bağışlayacakları bir davranış olmasa gerektir.

Batı üstünlüğü altına düştükten sonra çin toplumunun gerileyişi o kadar çabuk ve o kadar kesin olmuştur ki, XIX. yüzyılın sonlan yaklaşırken, Batının bütün büyük devletleri, Avrupa içindeki anlaşmazlıkları ne olursa olsun, Uzak Doğuda anlaşarak Çini paylaşabileceklerini sanmışlardır. Çin milliyetçilerinin Batının bu iştahlanmasına karşı gösterdikleri tepki, 1900 yılın da çıkardıkları Bokser isyanıdır. Fakat bu isyan büyük devletlerin ortak müdahalesiyle kolaylıkla bastırıldığı gibi, ceza olarak Çinden yeni ekonomik ayrıcalıklar koparılmıştır. Milliyetçilerin Batı üstünlüğüne karşı yaptıkları mücadeleler sırasında, Batıyla yaptıkları işbirliği sayesinde zenginleşen bir kısım orta

sınıf mensupları -ki siyasal literatürde bunlara "komprador" adı verilmektedir, isim de buradan gelmektedir- milliyetçilerin mücadeleleri karşısında seyirci kalmışlar, hattâ Batılıları savunmuşlardır. Bu bakımdan, bugünkü çin rejiminin yabancılarla yapılacak her türlü işbirliğine karşı neden bu kadar büyük bir güvensizlik duyduğuna hiç şaşmamak gerekir.

Sun Yat Senden Maoya

XX. yüzyılın başlarında Çinde Batıyla işbirliği yapanlar yalnızca komprador sınıfı değildir. Zaten yabancı bir hanedan olan Mançular da, bir süre Batı nüfuzuna karşı koymaya çalıştıktan sonra, tahtlarını korumak için en emin yolun Batıyla iyi geçinmek olduğunu anlamışlardır. Fakat bu tutum değiştirmeleri, Mançulara çok pahalıya oturmuştur. 1911 yılında çin milliyetçileri bu kere de Mançu hanedanına karşı ayaklanmışlar ve ertesi yıl son Mançu İmparatorunu -Pu Yi adında altı yaşında bir çocuktur- tahttan indirmişlerdir.

Pu Yinin tahttan indirilmesinden sonra, asıl amaçları ülkedeki Batı nüfuzunu temizlemek olan milliyet çiler arasında iki akım belirmiştir. Bunların birincisinin başında ünlü lider Sun Yat Sen vardı ve amacı Batı modeline uygun bir cumhuriyet düzeni kurmaktı. Sun Yat Sen, partisine Kuo - Min - Tang adını vermiştir. İkinci akım ise Yuan Şi Kayın başkanlığındaydı ve bir askerî diktatörlük kurmak amacına yönel miști. Çin, uzun bir süre de bu iki akım arasında bölünüp kalmıştır. Yuan Şi Kay, merkezi Pekin olmak üzere Çinin kuzey kesimlerinde.

Sun Yat Sen de merkezi Kanton olmak üzere güney kesimlerinde nüfuz kurmuşlardır. Fakat bu da uzun ömürlü olmamış, 1916 yılında Yuan Şi Kay ölünce Kuzey Çinde "An Fu grupu" diye adlandırılan bir generaller grupu yönetime elkoymuş, öteyandan Sun Yat Senin yaymaya çalıştığı düşünceleri uzun sürede kendi çıkarlarına aykırı bulan güney eyalet valileri de 1922 yılında onu Kantondan kovmuşlardır. İşte bu ümitsizlik içindedir ki, Kantondan Şanghaya kaçan Sun Yat Sen, orada Sovyetler Birliğiyle yakın temaslar kurmak zorunluğunu duymuştur.

Çin politika alanında ilk belirdiği sıralarda, Sun Yat Sen bir marksçı olmaktan çok uzaktı. Her fırsatta, marksizmin çin şartlarına uymadığını söylüyordu. Bu sıralarda Çinde komünizm, üniversite çevreleriyle bazı düşünürler arasında taraftar toplamaktan öteye gidememişti. Fakat Kantondan kovulduktan ve Çin eyaletlerinin teker teker askerî yönetim altına düştüğünü gördükten sonra Sun Yat Sen, Sovyetlerin işbirliğini aramaktan başka çare bulamamıştır. Aslında, 1923 yılından sonra Çinin kurtuluşu için geliştirdiği yeni düşünce dizisi de, Sovyetlerle yaptığı işbirliğine rağmen, hâlâ marksist olmaktan çok uzaktır. Sun Yat Senin bu düşünce dizisi, "Halkın Üç tikesi" adıyla tanınmıştır. Bu ilkelerin birincisi milliyetçilik, ikincisi demokrasi, üçüncüsü de sosyal adalettir. Sun Yat Sene göre, çin halkına milliyetçilik bilinci aşılanmadan yabancı boyunduruğundan ve iç bölünmelerden kurtulmak mümkün değildir. Demokrasiye gelince, Çinde Batılı anlamda bir parlamenter demokrasiye hemen geçilemez. Yapılacak ilk iş, bir otoriter rejim kurmaktır.

Görüldüğü gibi, Sun Yat Senin bu görüşü, başlangıçta savunduğu liberal demokratik görüşe çok aykırıdır. Ancak, çinli lider bu otoriter rejimi devamlı değil, parlamenter düzene geçiş olarak kabul etmektedir. Bu otoriter rejimi bir demokratik eğitim dönemi izleyecek, ondan sonra da parlamenter düzen dönemine geçilecektir.

Çu En-lay
İki cami arasında

"Uzun Yürüyüş"

Sovyetlerle yaptığı işbirliği Sun Yat Sene büyük bir destek olmuştur. Çünkü Sovyetler, çinli lidere yalnız ekonomik ve askeri yardım sağlamakla kalmamışlar, aynı zamanda, 1921 yılında Şanghayda, aralarında bir kütüphane memuru olan Mao Çe-tung adında bir gencin de bulunduğu bir avuç okumuş-kişi tarafından kurulan Çin Komünist Partisinin, Kuo-Min-Tanga katılmadan ve kişiliğini kaybetmeden, Sun Yat Senin avrupa, amerikan ve japon emperyalizmine karşı giriştiği savaşa yardım etmesini de istemişlerdir.

Sovyetlerden sağladığı destekten sonra Çinde duruma hakim olmak yoluna giren Sun Yat Sen, tam kuzey ve güney Çini birleştirmek üzere olduğu bir sırada, 1925 Martında ölmüştür. Bunun üzerine, Kuo-Min-Tangm liderliği, Sovyetler tarafından Kanton yakınlarında kurulan Bam Pao askerî kolejinin müdürü olan Çan Kay Şek adındaki genç bir subayın eline geçmiştir. Bir çin milliyetçisi olmakla beraber, bu gidişin Çinde komünist düzeninin kurulmasına yol açmasından korkan iş çevrelerinin ve Çindeki sovyet nüfuzunun artmasından hiç hoşlanmayan Batılıların baskısı altında, Çan Kay Şek, çok geçmeden, sovyet danışmanlarını geri yollamış, 1927 yılında da Sovyetlerle diplomatik münasebetlerini kesmiştir. Çan Kay Şek, büyük lider Sun Yat Senin bir sosyal devrime yönelmiş hareketini kendi iktidarım yerleştirmek amacına yönelmiş bir kavga olarak yozlaştırırken, Kremimde oturan Stalin de çin komünistlerinin bunun iyi bir gidiş olmadığı yolundaki uyarmalarına ve yardım isteklerine devamlı olarak kulağını tıkamış, onlara Kuo-Min-Tang ile işbirliğine devamı öğütlemiştir. Gerçi Stalin 1927 yılında bu uykudan uyanmıştır ama, o zaman da iş işten çoktan geçmiş bulunuyordu. Çan Kay Sekin Sovyetlerle bağıntılarını kesmesinden sonra Mao Çetungun liderliğindeki çin komünistleri Maonun doğum yeri olan Hunan eyaletine çekilmek zorunda kalmışlardır. Mao Çe-tungun, Moskova yüzünden düştüğü bu güç durumu hâlâ unutamadığını söylemek mübalâğa elmasa gerektir.

Mao Çe-tung, güneydeki Hu-nan eyaletinde kurduğu Çin Sovyet Cumhuriyetini 1933 yılına kadar korumasını başarmıştır. Fakat bu arada iyice palazlanmış olan Çan Kay Şek, 1933 yılında Hu-nana karşı bir hücuma geçmiş ve Mao, yanına bütün, taraftarlarını alarak, bu sefer de sovyet nüfuzu altındaki Dış Moğolistan yakınlarındaki Yenan bölgesine sığınmıştır. 10 bin kilometrelik bu yaya yürüyüş, 100 bini aşkın komünistin yorgunluk ve soğuktan kırılmasına yol açmış ve tarihe "Uzun Yürüyüş" adıyla geçmiştir. Maonun, Çan Kay Şekten bunun intikamını almak için, 1937 yılında Japonyanın Çine saldırmasını ve İkinci Dünya Savaşının bitmesini beklemesi gerekecektir.

Komünizmin ilk günleri

Japonyanın Çine saldırması ve İkinci Dünya Savaşının patlak vermesi Kuo-Min-Tangın bir kere daha çin komünistlerinin yardımını aramasına yol açmıştır. Ancak bu kere, Mao Çe-tung, hem Çan Kay Şekin, japon istilâsından kurtulduktan sonra yeniden komünistlere karşı döneceğinden şüphe etmiyor, hem de Çinde komünizmin yerleşmesi için Sovyetler Birliğinden fazla birşey beklenemeyeceğini pek iyi biliyordu. Onun içindir ki, bir yandan Kuo-Min-Tangla birlikte Japonlara karşı savaşırken, öteyandan geniş halk kütlelerini kendi görüşlerine kazanmaya çalışmıştır. İzlediği bu gerçekçi politika sonundadır ki, 1949 Eylülünde Çan Kay Şek Formozaya sürülmüş ve Pekinde Çin Halk Cumhuriyeti ilân edilmiştir.

Mao Çe-tung, İkinci . Dünya Savaşı bittikten sonra Çini kendi deneti altına almaya çalışırken, Batılılar ve yukarda onlarla işbirliği yaptığı belirtilen bazı tabakalar bütün ağırlıklarını Çan Kay Şekin arkasına koymuşlardı. Ancak Batıyla işbirliği yapmayan geniş bir orta sınıf da mücadele sırasında Mao Çe - tungu desteklemişti. Bu milliyetçi orta sınıfı daha başlangıçta ürkütmemek için, çinli lider, Çin Halk Cumhuriyetinin kurulmasından sonra bunlar tarafından kurulmuş siyasal partilerin bir kısmına dokunmamıştır. Mao Çe-tunga göre, siyasal bakımdan eğitildikçe, çinli kütleler zaten kendiliğinden komünist harekete katılacak ve ortadan kalkacaklardı. Fakat bu eğitim işi, son-

Lin Piao
Eski dost

radan hiç de kolay yürümemiştir.

Bugünkü Çin yöneticileri, ülkede komünist düzenin kurulmasından önceki döneme "eski toplum", kendi kurdukları döneme de "yeni toplum" adını vermektedirler. Fakat, bu "yeni toplum"un tam olarak kurulup tıkır tıkır işeldiğini söylemek henüz mümkün değildir. Kurulan yeni düzene zaman zaman yeni yönler verilmek için, 1949 yılından buyana çeşitli denemeler yapılmıştır. Bu denemelerin adına, çin jargonunda "Çeng-Feng", yani "çalışma biçiminin düzeltilmesi" denilmektedir.

Kurulduktan sonra çin komünizminin karşılaştığı ilk önemli siyasal sorun» Komünist Parti kadrolarındaki hızlı ve aşırı şişkinlik olmuştur. Gerçekten, 1937 yılından 1949 yılma kadar uzanan süre içinde Çin Komünist Partisinin üye sayısı 40 binden 4.5 milyona yükselmişken, 1949 yılından 1956 yılma kadar-uzanan süre içinde bu sayıda 6 milyonluk bir artış görülmektedir. Bunun sonucunda, partiye, gerekli eğitim döneminden geçmemiş insanlar dolmuş; öteyandan, kadro genişliği, parti içindeki disiplinin gevşemesine yolaçmıştır. İşte Maonun Çinde giriştiği ilk Çeng-Feng hareketi bu duruma karşıdır. Çinli lider, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesinin 1950 Haziranında yaptığı toplantıda partiiçi disiplinsizliğe olduğu kadar "eski toplum"dan kalma üç kötülüğe, yani yönetim bozukluğuna, bürokrasiye ve lükse karşı da savaş açılmasını istemiştir. Bu kampanya sonundadır ki parti içindeki disiplin önemli biçimde kuvvetlenmiş ve devlet örgütü "eski toplum"dan devralman orta ye yüksek kademeli görevlilerden büyük ölçüde temizlenmiştir.

Yüz çiçek mi, yüz böcek mi?

Stalinin 1953 Martında ölmesinden ve bütün komünist ülkelerde Stalincilerden kurtulma kampanyasının açılmasından sonra Çin Komünist Partisi içinde yeni bir buhran patlak vermiştir. Bu buhran, önderliğini yapan iki kişinin, Kao Kang ile Jao Şu-şihin adlarının kısaltılmasıyla, "Kao-Jao hareketi" adıyla tanınmaktadır. İşin dikkate değer tarafı, Pekin bölgesine bağımsız bir statü vermeye çalışmakla suçlandıkları sırada, Kao Kang, Mao Çetungun, Jao Şu-şih de Liu Şao-çinin en yakın arkadaşları olarak biliniyorlardı. O zaman bu iki yöneticinin üzerine inen kara bulutların anlamım araştırırken, yabancı gözlemciler, tıpkı bugünkü "Kültür Devrimi"nin anlamını sezmekte çektikleri güçlüklerle karşılaşmışlardır.

1956 yılma kadar, Çin komünistleri arasındaki anlaşmazlıklar yalnız parti ve bürokrasi kademesinde kalıyordu. Fakat 1956 yılından sonra işin içine kütleler de karışmaya başlamışlardır. Bugünkü "Kültür Devrhni"ne pek benzer bir olay 1956 yılında da görülmektedir. Partiyi ve bürokrasiyi kendi deneti altına aldıktan sonra Mao Çe-tung, halkı, "sonunda bir noktada anlaşabilmek için, çeşitli fikirleri ortaya atmak ve bunları tartışmak" kampanyasına çağırmıştır. Tarafsız gözlemciler, adım M.Ö. V. yüzyılda yaşanan Şu devrinden alan Ming Fang -"Yüz Çiçek"- hareketine girişirken Maonun amacının aydınları kendi yanına çekmek olduğunu ileri sürmektedirler. Bundan başka, Ming Fang hareketi sırasında Mao Çetung, o zamana kadar dokunmadığı burjuva partilerin yöneticilerini de kendilerine katılmaya çağırmıştır. Fakat bu hareket sonunda ortaya o kadar çok görüş ve o kadar çeşitli kuruluşlar çıkmıştır ki, aradan kısa bir süre geçmeden, Mao da kendi buluşunu beğenmemiş ve

1957 Eylülünde yapılan Parti Merkez Komitesi toplantısında, Teng Hsiao-pingin ağzıyla, Ming Fang döneminin kapandığını ilân etmiştir.

Bugün Çinde olup bitenleri izleyen bazı gözlemciler, kendi kendilerine, Mao Çe-tuhg ile Teng Hsiaoping arasındaki görüş ayrılıklarının bu toplantıda başlayıp başlamadığını ve Maonun Ming Fang hareketinden Tengin ısrarıyla vazgeçmek zorunda kalıp kalmadığını sormaktadırlar.

Kısa düşen sıçrama

Aydınları ve milliyetçi burjuvaziyi kendi saflarına çekebilmek için yaptığı bu denemeden sonra Mao, 1958 yılında da büyük halk kütlelerini kazanma denemesine girişmiştir. Bu denemeye de "Büyük Sıçrama" adı verilmektedir.

Pekinde yayımlanan "Halkın -Günlüğü" gazetesi, 1958 Ağustosunda yayınladığı bir başyazıda Çeng Feng, yani çalışma biçiminin düzelmesi döneminin sona erdiğini ve ar tık yeni bir devrimin başladığını bildirmiştir. Bu yazıdan anlaşıldığına göre, bu "Yeni Devrim"in amacı, gerçek sosyalist düzene, yani komüne geçiştir. Gene o zaman çin basınında çıkan yazılardan anlaşıldığına göre, gerçek sosyalist düzene geçiş, birincisi teknik, ikincisi kültürel olmak üzere iki kademede gerçekleştirilecektir.

"Kültür Devrimi" sırasında Pekin duvarlarına yapıştırılan açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Maonun bu yeni denemesi, Çin Komünist Partisi içinde büyük ayrılıklar yaratmıştır. Gene öyle anlaşılmaktadır ki. Çinde bugünkü çekişmenin kaynağı da, büyük ölçüde, bu ayrılıklarda yatmaktadır. Gerçekten, Mao Çe-tungun devlet başkanlığından uzaklaşarak parti başkanlığı gibi sembolik bir yere getirilmesi, "Büyük Sıçrama" denemesinin hemen ertesine rastlamaktadır. 1958 Aralığında yapılan Parti Merkez Komitesi toplantısında Liu Şao-çi ile Teng Hsiao-ping, Çinde henüz proletarya diktatörlüğünün bile doğru dürüst kurulamadığını, bu bakımdan komün düzenine geçmek için zamanın çok erken olduğunu ileri sürmüşler ve kendi görüşlerine taraftar bulmuşlardır.

Çinde Liu ile Tengin görüşlerine katılanların başında, tarafsız gözlemcilere göre, proleter diktatörlüğünün devamında kendileri için maddi ve manevî faydalar gören işçiler ve teknokratlar vardır. Nitekim, altı aya yakın bir süredir Çin sokaklarında sürüp giden çekişmede bunların Liu-Teng ikilisinden yana çıktıkları görülmektedir. Buna karşılık öğrencilerle Lin Piaonun ordusu bütün ağırlıklarını Maodan yana koymuşlardır. Bununla beraber, Liu-Teng ikilisi tarafından temsil edilen görüşlerin üniversite ve orduda da taraftar bulduğu anlaşılıyor. Çünkü "Kültür Devrimi" temizliği önce üniversiteden başladığı gibi, şu satırların yazıldığı sırada gelip orduya da dayanmıştır. Köylülere gelince, her keresinde olduğu gibi köylüler bu defa da yüksek kademede oynanan dramın sessiz seyircileridir.

Kararsızlık dönemi

Şimdi artık, aşağı yukarı kesinlikle bilinmektedir ki, 1958-1966 yılları arasında Çinde Maonun yetkileri önemli biçimde kısılmış bulunuyordu. Öteyandan, bu dönemin Mao ile karşıtları arasında bir doktriner tartışma dönemi olduğu da söylenebilir. Dış belirtilerden, ekonomik kararlar konusunda Liu-Teng ikilisinin, buna karşılık ordu ve gençlik içinde de Mao taraftarlarının ağır bastığı anlaşılıyor. Nitekim, ekonomik alanda eski hiyerarşik iş bölümü düzeni sürdürülüp, uzman işçilerin yetiştirilmesine büyük önem verilirken, Mao taraftarı Lin Piao Savunma Bakanlığı koltuğuna oturduktan sonra Çin ordusunda rütbeler kaldırılmış, "proleter ordusu"ndan "halk ordusu"na geçiş denenmiştir. Günlük siyasal yönetim ise, daha çok, Çu En-lay ve Şen Yi gibi ılımlılar tarafından yürütülmüştür.

Mao ve karşısındakiler, aralarındaki anlaşmazlıkları neden parti çerçevesi içinde çözememişler ve iş neden sokağa dökülmüştür? Bu sorunun karşılığı açık olmak gerekir. Sekiz yıllık alttan alta çekişmeye rağmen, iki taraf bu görüş ayrılıklarını kendi aralarında çözmeyi başaramamışlardır. Kendi sağlığında halk kütleleri arasındaki itibarından faydalanarak, ikinci plânda da kalsa, ağırlığını yer yer duyurmasını başaran Mao, ölümünden sonra yönetimin bütün bütüne Liu-Teng ikilisinin eline geçmesinden çekinmiş olmalı ki, ölümünden önce anlaşmazlığı açığa vurmak ve kendi görüşlerinin başarı kazandığını görmek istemiştir. İşte bunun üzerinedir ki anlaşmazlık sokağa dökülmüş ve halkın hakemliği aranmıştır. Fakat şimdiki görünüşüyle, bu davranış, Çini tehlikeli bir bölünmenin eşiğine getirmiş bulunmaktadır.

Kızıl Muhafızlar bir trende faaliyetle
Maonun vârisleri

SOSYAL HAYAT

Moda

Gençkız gardrobu

Fazla elbise yerine "iyi düşünülmüş, çok iş gören elbise" ilkesi, ekonomik olduğu gibi, gardrobun bakımını kolaylaştıran, gardrobun yıllaryılı atılamıyan, fakat işe yaramıyan kıyafetlerle dolmasını önleyen çok pratik bir ilkedir. Bunun için, her gençkızın, gârdrobunu düzenlerken bir temel kıyafet düşünmesi, bu kıyafeti birçok yerde giyebilecek şekilde seçmesi, giyim sorunu da, bakım sorununu da çözümleyecektir.

Küçük bir şömizye jerse elbise, ilk bakışta, sadece gündüzleri giyilebilecek spor bir elbisedir. Oysa ki, örneğin yeşil jerseden yapılmış, tamamiyle spor, önden patlı, kısa, düz, böyle bir şömizye elbise, birkaç küçük aksesuarla, gece için de gayet şık bir kıyafet olabilir. Bu tip bir elbisenin gece aksesuarı lâmeden bir kravat ile yine lâmeden çoraplardır. Elbisenin rengine göre gümüş veya yaldız lâme seçmek mümkündür. Büroda spor olarak giyilen elbise, böylece, lâmeden kravatı ve çorapları ile en şık bir gece elbisesi olur.

Gene temel gardrobun çok faydalı bir kıyafeti, "şazübl" denilen, koyu renkli bir, askılı "etek - elbise"dir. Örneğin lâcivert yünlüden yapılan böyle bir elbise, gündüz, çeşitli renklerde bluzlarla giyilebildiği gibi, gece de blûzsuz, çıplak olarak giyilebilir. Gündüz bu elbiseye eşlik edecek olan aksesuarlar, beyaz yün çoraplarla beyaz yün bluz ve beyaz bir beredir. Aynı kıyafeti, gece, ince çoraplar ve az topuklu, siyah veya renkli rugan ayakkabılarla giyinmek, şıklık için, yerinde olacaktır.

Bahar için

Baharda, tayyör yerini tutacak, önden bel altına kadar düğmeli, düşük belli, makine dikişli, cepli bir rob-manto çok pratik bir temel kıyafettir. Gençkız, böyle bir kıyafetle, her çeşit modern aksesuarı rahatlıkla kullanacak, bu elbiseyi manto içinden veya mantosuz giyebilecektir. Örneğin, bej renkte yünlüden yapılabilecek böyle bir elbiseyi kahverengi file çoraplarla, kahverengi örülmüş şapka ve apaşvâri bağlanmış bir ekose eşarpla giyinmek, gençkıza çok modern bir hava verecektir.

Bu kıyafetlere ek olarak, içi ısıtıcı, beyaz bir yağmurluk - manto, gene, gardrobun temel kıyafetidir. Bu manto, ısıtıcı olduğu gibi, yağmurda ve çamurda da koruyucudur. Ayrıca, rengi bakımından da herşeye uyar. Çünkü, kemerli iken spor, kemersiz iken, âdeta, gece mantosu niteliği taşımaktadır. Tabii, böyle bir empermeabl mantonun, yıkanır, ütü istemez yeni kumaşlardan yapılması da şarttır. Bunun yerine hem spor, hem fentezi olarak giyilebilecek bir kumaştan, vücuda yakın, kısa, modern bir manto yapmak ve yanında da gardroba muhakkak bir yağmurluk eklemek de mümkündür.

Bu birkaç kıyafet, zengin çorap, sveter aksesuarı ve bir de renkli eteklikle gençkız, her yere şık gitme fırsatım bulacaktır.

Uyusan da büyüsün..

Bu kuşağın çocuklarına "Ceride nedir?" diye sorunuz, cevap veremiyeceklerdir. Oysa ki 1967 Türkiyesinde, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Adnan Ötüken, "gazete" yerine "ceride" kelimesini kullanır; bugün Milli Eğitim Bakanlığına hakim gerici zihniyet, çeviri eserlerde türkçe kelimeye tahammül gösteremez. Anadoluda, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı halk kitaplıklarını gezerseniz, Türkiyenin bugün, millî eğitim bakımından, içine düştüğü korkunç hali kolaylıkla görebilirsiniz. Sanki Atatürkün Türkiyesi gitmiş, yerine, Türkiyeyi Ortaçağ karanlığına itmek, milleti parçalara bölmek, mukaddesatçılık ve din perdesi altında onu türklüğünden, gerçek milliyetçiliğinden uzaklaştırmak isteyen bir yönetim düzeni gelmiştir.

Son günlerde, bazı öğretmenlerin çeşitli bahanelerle bakanlık emrine alınması, bazılarının karakışın ortasında oradan oraya nakli, gerici baskıya dayanamıyan sekiz profesör ve beş yabancı dil uzmanının Tercüme Bürosundaki görevlerinden istifa etmeleri, türk aydınını derin derin düşündürecek bir nitelik taşımaktadır. Akıl yolunu hurafelere, yalancı din anlayışına, mukaddesatçılığa hakim kılan Atatürk zihniyeti bugün, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir ölüm-kalım savaşı vermektedir. Köyde ve kentte yetişen yeni kuşak, Osmanlı İmparatorluğunun köhnemiş zihniyetine uygun bir politika içinde, gündengüne, kontrolsüz kuran kurslarında, çıkarcı kişilerle yalancı din adamının elinde zehirlenmekte, cehalet afyonu ile uyuşturulmaktadır. Bir yandan, kürtçülük gibi, çeşitli bölgesel ayırımlar körüklenirken, bir yandan aydınları dinsizlik ve komünistlikle suçlayan gerici ve tutucu akım, memleketin bütünlüğünü ciddi şekilde yaralamakta, yabancı çıkarlara hizmet etmektedir. Türkiyeyi yabancı büyük devletlere avuç açmaktan kurtaracak olan reformlar bu karışıklık içinde pışpışlanmakta, derin bir kış uykusuna yatırılmış bulunmaktadır.

Bayramda, Ispartanın Barla ilçesinde bazı halı tezgâhların", gezme fırsatım buldum. Ahırların yanıbaşında, izbe yerlerde kurulmuş tezgâhlarda nefis İsparta halıları dokunuyor. 1000 düğüm atan, 60 kuruş kazanıyor. Yıllarca bu işte ihtisas yapmış, eli yatkın, modeli çabuk kavrıyacak kadar gözü keskin bir emekçi kız, kendisini sabahtan, akşama kadar bu işe verirse 10 lirayı belki doğrultabilir. Masraf çıktıktan sonra bir halıdan sahibine kalan kâr 158 -200 liradır. Oysa ki, aracı bunu halka intikal ettirirken, böyle bir halıdan, gözü açıp kapayıncaya kadar, yüzlerce lira kazanmaktadır. Böyle bir düzen içinde din, hurafe, mukaddesatçılık ninnileriyle halkın uyutulmasının nedenleri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının bunun beşiği oluşu ise, gerçekten, yüreklere acı vermektedir.

Jale CANDAN

Tüli'den haberler

Dostlar eksik olmasın!

CENTO'ya bağlı devletlerin Dışişleri Bakanları, geçtiğimiz hafta içinde Ankarada buluştular, RCD toplantılarına katıldılar. Gündüzleri bölgesel kalkınma meseleleri görüşüldü, geceleri ziyafetlerde geçti. Başkentli hanımlar da yeniden süslenmek fırsatını buldukları için çok sevindiler. Büyük Ankara Oteli salonlarında Başbakan ile Nazmiye Demirdin, Hariciye Köşkünde de İhsan Sabri Çağlayangil ile eşinin yemekleri vardı. Toplantılar, ekonomik bakımdan geri kalmış bir ülkenin kalkınmasıyla ilgiliydi ama, ziyafetlerdeki görünüşün gerilikle hiç ilgisi yoktu. Büfelerde bir, kuş sütü eksikti. Hanımlar da altın tuvaletler, kürkler içindeydiler. Herhalde, geri kalmışlığın bir hususiyeti de bu olsa gerek...

RCD toplantılarına katılan diplomatlarımızdan biri de Behçet Türemendi. Türemenin, Viyanadan özellikle bu toplantılar için geldiğini duyanlar biraz şaşırıyorlar. Herhalde onun, Kâmran Gürün ile dostluğunu bilmiyorlar. Behçet Türemenin, kendisi Hariciyemizin hârika çocuklarından sayılmasa bile, hârika çocuklardan dostları çok. Üstelik şu günlerde Kâmran Gürün de Gencay Sav ile evlenmek üzere... Behçet Türemen, RCD toplantılarından sonra, yakın arkadaşının nikâh törenine de iştirak edebilecek. Malûm, Kanbersiz düğün olmaz. Hafızası kuvvetli olanlar, Behçet Türemenin, Üner Kırdarın ayrıldığı genç ve güzel kadınla evlenmek için bir hayli beklediğini, sonunda Kâmran Gürünün desteğiyle izin kopardığını herhalde hatırlayacaklardır.

Varan 53 mü?

Bizzat Alpayın itiraf ettiğine göre, Ankaranın bu yeni gece klübünde şimdiye kadar 52 kişi düşmüş. Alpay, bu 52 kişinin âhından kurtulamadığını söylüyor ve artık kendisi de piste topallıyarak çıkıyor.

Kimi topallıyor, kimi alçılanıyor, fakat Alpay gecelerinin tadına, doğrusu, doyum olmuyor. Ankaranın rekor kiran klübü şimdi burası. Kimi ararsanız, orada. Dansedenler en güzel orkestrayla dansediyorlar; dansetmeyenler ise etrafı seyrederek, Alpay ve arkadaşlarını dinleyerek, saatlerin nasıl geçtiğini farketmiyorlar. Doğrusu, Alpayın pistinde seyredilen sahneler de az eğlenceli değil. Pistteki bazı danslara bakılırsa, Ankaraya yeni gelen bir uruguaylı diplomat, Güney Amerika ülkelerini epeyce karıştıracağa benzer. Geçirdiğimiz hafta bu uruguaylı delikanlıyı -taşıdığı unvan büyük ama, kendisi delikanlı- bir ispanyol güzeliyle dansederken görenler, bizim İstanbul sosyetesinin ünlü naylon hikâyelerini hatırladılar. İşin tuhafı, adamın karısıyla kadının kocası bir köşede oturmuşlar, pistte olup bitenlerden habersiz görünüyorlardı. Bu manzarayı görenler, "Bu iş burada biter. İspanyol kadınla güney amerikalı erkek, evliliklerine son veriyor, rest çekiyorlar" diye düşündüler. Fakat ertesi akşam delikanlı aynı pozda,

Alpay Klüpte dansedenler
Dikkat, düşersin!

venezuellalı bir güzelle dansediyordu!..

Velhasıl, güney amerikalı petrol ve altın krallarının temsilcileri Ankarada tam bir "dolce vita" havasındalar.

Kulisten sahneye

Tiyatro çevrelerinde bir hikâye, bir zamandanberi çok konuşuluyor. Hikâyenin kahramanları, Argun ve Gülşen Çıdamlı, bir de Özant Binel... Bunlar, Devlet Tiyatrosundan hürriyeti seçen sanatçılar. Argun Çıdamlı bu hürriyet havasına biraz fazla dalınca, Gülşen Çıdamlı "Yeter, söz zevcelerindir!" demiş. Demiş ama, bu söze kulak veren olmamış. Yine hürriyeti seçen sanatçılardan Melek Tartan da zevce haklarını savunan konuşmalarıyla bu kulis hikâyesini sahneye çıkarıvermiş.

Son zamanlarda kulisten sahneye çıkan hikâyelerden biri de, Genco Erkalın aşkı. "Pazar gezintisi"nin başarılı rejisörü, en güzel aşk sahnelerini, gece klüplerinde, Rita Hayworth saçlı bir kumral güzeliyle yaratıyor.

Bu dünya böyle işte..

Geçirdiğimiz hafta, Dışişleri Genel Sekreteri Zeki Kuneralp ve eşi şerefine Fransız Büyük Elçisi bir yemek verdi. Yemek çok kalabalık değildi, evsahibesi de misafirlerinin yanına çıkmadı. Güzel fransız sefire, bebek beklediği için, zaten hiç bir yerde görünmüyor, ama yakında görünecek. Çünkü küçük bebek bir kazaya uğramış, Hacettepeli doktorlar da sefirenin hayatını kurtarmak için epeyce gayret sarfetmişler. Dünya böyle tersliklerle dolu işte... Kimi kadın, doğurmak için ameliyatlar geçiriyor, aylarca yatakta yatıyor; kimi kadın da doğurmamak için aile plânlaması metodlarına başvuruyor...

Krizli konser

Aylâ Erduranın Ankara konseri biraz krizli geçti. Konçertonun çalmışında hiç bir arıza yoktu ama, sonra Ayla Erduranın yüzü gözü birbirine karıştı, alkışlara cevap vermek, seyircileri selâmlamak imkânını bulamadı. Galiba bir apandisit krizi geçirmiş. Müzikseverler merak içinde, "Ayla Erduran, konser salonundan sonra ne yaptı, ameliyat oldu mu?" diye soruşturuyorlar.

Merak edilen konu

İstanbul sosyetesinde, Sadıkoğlu adını taşıyan iki kızkardeşin adı çok geçiyor. Gece klüplerinde, bilhassa Klüp 33'de giydikleri elbiselerin şıklığı, berber Demirin taradığı saçları, altlarındaki Mercedes marka otomobiller, Emirgânda nefis manzaralı apartman daireleriyle birçok delikanlıya bu soyadını değiştirmek arzusunu veriyorlar. Fakat babaları Akif Sadıkoğlunun süksesi kızlarından fazla, denilebilir. İstanbulun üç güzel dulu, bu zengin işadamıyla evlenmek, Nilüfer Daverin boş bıraktığı evin sahibesi olmak için yarış halindeler. Sosyete, bu yarışın nasıl sona ereceğini çok merak ediyor.

İyi akrabalık münasebetleri

Handan Aksu müthiş üzüldü, Emrullah Aksu da müthiş direndi ama, nikâhta keramet varmış, Suna Aksu ile İlhan Sarvanın evlilikleri iyi gidiyor. Emrullah Aksu da damadını çok seviyor. Suna Aksunun yakın arkadaşları ise, bu iyi aile münasebetlerinden dolayı memnun ve mutlular. "Arkadaşların münasebetleri nasıl?" diye sorulacak olursa, Nilgün Semerkant Karadenizden başka lâf etmez oldu. Samsun ve Bafra sahillerine biraz fazlaca açılmış. Günsel Doruk ise evkadınlığından hostesliğe geçmekten çok memnun. Yeşilköy havaalanının bomba hostesi o oldu. Hava üniforması da kendisine çok yakıştı.

Ankara

Meydanda yeni oyunlar

Başkent tiyatroları, ilerleyen mevsimle beraber, oyunlarını değiştiriyorlar. Bunların başında, iki tiyatroda birden temsiller veren Meydan Sahneleri gelmektedir. Küçük Meydanda gördüğümüz "Herkesin Sevgilisi"nden sonra, şimdi de Büyük Meydanda Zehra Ağralının Herb Gardner'den çevirdiği "Binlerce Soytarı" komedisi başlamıştır. 1964'de Pariste, ünlü şarkıcı Yves Montand'ın Marlene Jaubert ve hârika çocuk Didier Haudepin'le oynadığı bu güldürücü -ve düşündürücü- oyunu Meydan Sahnesinde **Çetin** Köroğlu, Devlet Tiyatrosundan **misafir** genç sanatçı Birol Uzunyayla ve sahnemizin hârika çocuğu Ziya Sanıvar ile oynamaktadır.

Lütfi Aya nişan verildi

Devlet Tiyatrosunun Genel Sekreteri ve Devlet Konservatuvarının Tiyatro Tarihi öğretmeni Lûtfi Aya, İtalya Cumhurbaşkanı, liyakat Nişanının "Cavaliere" rütbesini vermiştir. Venedikte toplanmış olan Goldoni ve Pirandello Kongrelerine ilgi çeken bildirilerle katılmış ve italyan tiyatro eserlerinin yurdumuzda tanınmasında ve oynanmasında emeği geçmiş olan Lûtfi Aya nişanı, memleketimizden ayrılmakta olan İtalya Büyük Elçisi Ekselans Francesco Lo Faro tarafından, veda kokteylinde, Büyük Elçilikte düzenlenen özel bir törenle verilmiştir.

Lûtfi Aya nişan veriliyor
Az veren candan..

Oyun: "Yarış" ("Three Men on a Horse"); Komedi, 3 perde.
Yazanlar: Abbot ve Holm.
Çeviren: Melih Cevdet Anday.
Tiyatro: Başkent Tiyatrosu.
Sahneye koyan: Saim Alpago.
Dekor: Orhan Çetinkaya.
Kostüm: Fıtnat Camcı.

Konu: Amerikan sahne edebiyatının usta vodvilcileri, hemen bütün dünya seyircilerini ilgilendireceğini çok iyi bildikleri at yarışları konusu üzerine hoş bir oyun yazmışlar. Onbeş yıl önce, bizde özel tiyatronun ilk kaliteli örneğim vermiş olan, Küçük Sahnenin ilk temsilleri arasında yer alan bu tatlı oyunun gördüğü geniş ilgi henüz unutulmamıştır. -Nasıl unutulsun ki, Muhsin Ertuğrul, böyle bir vodvilde, bir daha kolay kolay biraraya getirilemiyecek şöyle bir kadro toplamıştı: Asuman Korad, Nevin Akkaya, Mücap Ofluoğlu, Agâh Hün, Cahit Irgat, Münir Özkul, Heyecan Başaran, Lâle Oraloğlu, Sadri Alışık!-. Vodvil, diyorum, ama "Yarış"ın amerikan ailesi, işadamları, kumar bazları ve ortahalli memur tipleriyle amerikan toplumunu "tasvir" -ve hicv- eden yönüyle bir "komedi" niteliğine ulaştığı sahneler de var. Bütün vaka, sadece kâğıt üstünde, sırf vakit geçirmek için at yarışları üzerinde tahminler yürüten -ve hârika sonuçlar alan- bir karamela şairinin, onun bu kaabiliyetini istismar etmeğe kalkan bir kumarbaz çetesinin eline düşmesinden doğan komik durumlar etrafında gelişiyor.

Oynayanlar: Serap Kıran (Audrey), Baykal Saran (Erwin), Hikmel Çam (Clarence), Fikret Tartan (Harry), Sermed Serdengeçti (Charlie), Oben Güney (Erankie), Argun Çıdamlı (Patsy), Özant Binel (Mahel) Deniz Soley (Gloria), Osman Daloğlu (Al) v.s.

Beğendiğini: Baykal Saranla Özant Binelin rahat, kumarbazlar çetesini canlandıran sanatçıların ise ahenkli oyunları; Osman Daloğlu nun çizdiği inandırıcı tip. ve çeviricinin zevkle izlenen akıcı türkçesi.

Beğenemediğim: Öbür rolleri canlandırmıya çalışan sanatçıların silik kalan oyunları.

Sonuç: Buna rağmen, Başkent Tiyatrosunda gördüğümüz oyunların her bakımdan, en başarılısı.

Naciye FEVZİ

Küçük Komedide

Bu mevsim perdesini açmış olan yeni bir özel tiyatro, Küçük Komedi Tiyatrosu da canlı bir faaliyet halindedir. İlk oyun olarak sunduğu Nuşiçin "Nazırın Karısı" komedisi, bütün tahminleri aşan bîr rağbet görmüş ve 100. temsilini aştığı halde seyircisi azalmamıştır. Bunu dikkate alan tiyatro idaresi, "Nazırın Karısı"nı afişte bırakmakla beraber, ikinci oyunu da çıkarmış ve, Nuşiçin komedisiyle nöbetleşe oynanmağa başlanmıştır.

Küçük Komedinin yeni oyunu yerli bir eserdir: Turgut Özakmanın "Komşularımız" adlı güldürüsü. Topluluk, önümüzdeki Şubat ayında, iki yeni oyunu daha seyircilerine sunmağa hazırlanmaktadır: Muhip Dibekli ile Melih Vassafın adaptasyonları "Elma dersem çık" ile Nisa Ersanın Andre" Roussin'den çevirdiği ünlü "Küçük kulübe".

S İ N E M A

Türkiye

"Okumadan âlim..."

Sinemamızın en garip yönlerinden biri de, elli yaşını geçkin olmasına, yılda 200'den fazla film meydana getirmesine, bunun için genişçe bir kadro bulundurmasına rağmen, bugüne kadar ne sinemacıların, ne özel teşebbüsün, ne de devletin bir sinemacılık okulu kurulmasını düşünmesi, buna teşebbüs etmesidir. "Peki ama, ya piyasadakiler nereden gelmektedirler?" diye sorulacaktır. Onlar, hikmetinden sual olunmaz, ya alaydan yetişme, ya da anadan doğma sinemacılardır. Hani Ahmet Rasimin, galiba, Kavuklu Hamdi Efendiyle ilgili bir anısı vardır: Müsteşrik Kunoş, Kavuklu Hamdi Efendiye "Siz hangi okuldan yetiştiniz?" diye sorunca Hamdi' Efendi şaşırır, "Allah allah, tuhaflığın, da okulu mu olurmuş? Biz mahallede, aramızda oynaya oynaya yetiştik" gibilerden bir cevap verir. Kavuklu Hamdi Efendiyi bütün çağdaşları överler. Hamdi Efendinin, tabiatın nâdir yetiştirdiği, "hudayinâbit" denilen kimselerden olduğu anlaşılıyor. Ama Kavuklu Hamdi Efendi geçen yüzyılın insanıdır, biz ise 1967 yılındayız. Kavuklu Hamdi Efendi ortaoyunu dünyasının insanıdır, bizim konumuz ise sinemadır. 1967 yılında Kavuklu Hamdi Efendi anlayışıyla sinemacılığa girişilirse, herkesin yakındığı ve ancak Kavuklu Hamdi Efendi anlayışının savunmağa kalkıştığı bugünkü türk sineması ortaya çıkar.

Bugün sinemanın hem bir meslekî eğitim kolu, hem de bir temel eğitim kolu olarak yer alması zorunluğu, sineması azıcık gelişmiş bütün ülkelerde benimsenmiştir. Yönetmen, görüntü yönetmeni, kurgucu, sanat yönetmeni, ışıkçı, senaryocu... gibi sinemanın çeşitli kollarında çalışacak kimselerin yetiştirilmesinde birincisi, yâni meslekî eğitim kolu; her yaştan yurttaşın temel sinema bilgisini, kültürünü edinmesinde ise ikincisi, yâni temel eğitim kolu, çağdaş ve uygar toplumların vazgeçilmez unsurları sayılmaktadır. Bunlar birbirlerini tamamlamakta veya birinin bulunmadığı yerde öbürü az çok bu boşluğu doldurmağa çalışmaktadır.

Birinci Dünya Savaşındanberi

Öpür sanat kollarında olduğu gibi, sinemada da meslekî eğitim, sanatçı yaratacağı iddiasında değildir. Buna zaten imkân yoktur: Sanatçı yeteneği olmıyan bir. kimseye bunu sonradan kazandırmak mümkün değildir. Ne var ki, sinema okulları bu yetenekteki kimselere en kestirme, en elverişli yetişme ve çalışma imkânlarını sağlar. Kaldı ki sinemada meslekî eğitimin bir de tamamiyle teknik yönü vardır. Bugün yurdumuzda çevrilen filmlerin çoğunda meselâ görüntülerin ya doğrudan doğruya çevirimde, ya da sonradan lâboratuvarda hatalı çıkması, meselâ seslendirmenin bugüne kadar bir tek filmde bile, yüzdeyüz başarılı olmaması bu meslekî eğitim eksikliğinden doğmaktadır. Birçok büyük sinema sanatçısının sinema okulundan çıkmamış olması, sinema okullarının zorunluluğunu hiçbir vakit ortadan kaldırmaz. Çünkü bu sanatçılar sinema okulunun sağladığı ortamı kendi günlük yaşantılarında haşır neşir oldukları başka kurumlarda, sinemanın temel eğitiminin bir bölümünü yüklenen sinema dernekleri, sinematekler, özel sinemalarda bulmuşlardır. Sonra da, bu sanatçıların sağlamak istediği görüntüleri, sesleri berbat eden bir teknisyenin, bir lâboratuvarın bir daha çalışma imkânı bulması düşünülemez.

Bundan dolayıdır ki, sinemanın meslekî eğitimini gerçekleştirecek sinema okulları, yüksek okulları, enstitüleri, araştırma merkezlerinin tarihi çok eskilere uzanmakta, sayıları da her yıl biraz daha artmakta, kendi ülkelerinin sineması kadar başka ülkelerin sineması için de yararlı olabilmektedir. Sovyetleı Birliğinde yeni sinemanın doğuşunu hazırlıyan ve bugün Devlet Enstitüsü adım taşıyan okulun kuruluş yılı 1919'dur. Japonyada Sinema Araştırmaları Enstitüsü 1921'de kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra İtalyaya dünya sinemasında ön sırayı kazandırmakta en büyük rolü oynıyan "Centro Sperimentale di Cinematografia" adlı sinema enstitüsünün kuruluşu 1935'e rastlar. "Yeni Dalga"cılardan çoğunun yetiştiği, birçok iyi teknisyen, eleştirici ve araştırıcının ortaya çıkmasını sağlıyan, ayrıca birçok yabancıya kucak açarak bunların kendi ülkelerindeki sinemaya önayak olmalarını sağlıyan "Institut des Hautes Etudes Cinematographique" adlı fransız sinema enstitüsü 1944'te kurulmuştur.

Sinema okulları, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra ulusal sinemaların birdenbire gelişmesiyle büsbütün önem kazanarak çoğalmış -nitekim 1955'teki Cannes Film Festivalinde bir "Sinema ve Televizyon Okulları Uluslararası İrtibat Merkezi"nin kurulmasına bu yüzden karar verilmiştir- ve bu gelişmede önemli roller oynamıştır. Polonyada 1947'de Lodz Sinema Yüksek Okulunun -1959'da Lodz Sinema Bilimi Enstitüsü-kuruluşu, öbür Doğu Avrupa ülkelerinin izledikleri bir örnek olmuştur. Bu hareket, bugün de aynı hızla devam etmektedir. Kübanın 1959'da kurduğu sinema enstitüsü örneğini son birkaç yıldır hemen bütün küçük Lâtin Amerika ülkeleri izlemektedirler. Bu ülkelerde son bir-iki yıl içinde ulusal sinemaların serpilip gelişmesinde gerek bu ülkelerden bazı öğrencilerin yukarıda adları sayılan okullardan birinde eğitim görmüş olmaları, gerekse yeni kurulan okulların sağladığı imkânlar' önemli bir rol oynamaktadır. Batı Avrupada bile büyük bir istisnayla bu alanda geç kalmış olan ülkeler' de açığı kapatmağa çalışmaktadırlar. İsveçte 1965'te Sinema Enstitüsüne bağlı bir okul kurulmuştur. Batı Almanya bu yıl iki sinema okulunun birden kapılarını açmağa hazırlanmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir.

Temel eğitim

Zaten, işin aslına bakılırsa, bugün birçok ülkenin meselesi veya derdi, artık, sinemanın meslekî eğitim kurumlarım meydana getirmek değildir. Bu mesele, birkaç istisnayla, çözülmüştür. Bugün asıl mesele, sinemanın, temel eğitim konusu olarak okul programlarına konulmasıdır. Kaldı ki, bu alanda bile büyük adımlar atılmıştır. Birçok ülkede sinemanın temel eğitimi liselerden başlıyarak ortaokullara, hattâ ilkokullara kadar indirilmektedir. Bir zamanlar, "okullara sinema dersleri konulsun mu konulmasın mı?" şeklinde ortaya çıkan tartışma artık çok gerilerde kalmıştır. Sinemanın okul programlarında yer alması zorunluluğunu bugün artık tartışma konusu yapan yoktur. Birçok ülkenin çeşitli derecelerdeki okullarında sinema ya zorunlu, ya da seçimlik dersler arasındadır. Bugün bu yoldaki gelişmelerin tek büyük engeli, sinema derslerini verebilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi, bir de ders malzemesinin azlığı ve pahalılığı meselesidir. Bu iki nokta resmî makamların biraz ağırdan almasına yol açmaktadır. Ne var ki, resmî makamların bu ağırdan alışlarında, bu ülkelerde sinema dernekleri, sinematekler, özel sinemalar gibi sinemanın temel eğitimini verebilecek kuruluşların zaten var oluşları da biraz rol oynamaktadır.

Vakit geçirmeden...

Sineması gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ezici çoğunluğunda iki koldan, yani hem sinemacıyı, hem de bu sinemacıyı ayakta tutabilecek seyirci kütlesini yetiştirmek üzere, girişilen bu çabanın yurdumuzda başlaması vakti çoktan gelip çatmıştır. "Oysa şimdilik sadece ikinci kolda, yani sinemanın temel eğitim kolunda bir çaba görülmektedir ki, bu çalışma da henüz tohum halindedir, serpilip gelişmesi büyük engellerle karşıkarşıyadır, üstelik yetersizdir. Fakat iki yılı aşmıyan süre içindeki bu gelişme bile umut vericidir. Düşünmelidir ki, iki sinamateğin kuruluşu, birkaç sinema derneğinin faaliyete geçmesi, büyücek bir sinema dergisinin yayımlanması, kitap yayımlarının hızlanması, biri İstanbul Teknik Üniversitesinde, öbürü Ankara Basın ve Yayın Yüksek Okulunda genel kültür dersleri arasında sinemanın yer alışı bu iki yıl içinde olmuştur. Fakat, başlıbaşına bir sinemacılık okulu, enstitüsü veya merkezi kurulup, sinema eğitiminin öbür kolunu da faaliyete geçirmeden yapılacak çalışmalar çok ağır-aksak yürüyecek, sonuçların alınması güçleşecek, hattâ belki de, atılmakta olan tohumlar filizlenmiyecektir. Kaldı ki, doğrudandoğruya sinemamızın Kavuklu Hamdi Efendi veya Kel Hasan çağından kurtulması için, sinemacılık okulu vazgeçilmez bir şart olarak kendim göstermektedir.

DUYDUNUZ MU
1967 YILINDA

15 milyon

ZiRAAT
BANKASI